# PARTIJSKE ORGANIZACIJE VINODOLA U POKRETANJU NOB 1941.

*Mladen Plovanić*

## UVODNE NAPOMENE

Na širem skupu kojemu je u svibnju 1977 u organizaciji Općinskog komiteta SKH Crikvenica prisustvovao veći broj pokretača i sudionika NOB u Vinodolu, dogovoreno je da se za prvi svezak »Vinodolskog zbornika« opišu najznačajnija bitna obilježja revolucionarne djelatnosti vinodolskih komunista u pripremama, pokretanju i rukovođenju oružanom borbom u Vinodolu tokom 1941.

S obzirom na značenje ove teme, a imajući na umu da ovo pitanje do sada nije cjelovito povijesno obrađivano, zaključeno je da se, korištenjem raspoložive povijesne građe, nastoji u granicama mogućnosti opisati i povijesno osvijetliti ona bitna obilježja koja karakteriziraju revolucionarnu djelatnost vinodolskih komunista 1941.

Pri tom je zaključeno da se pitanja ili zbivanja koja su u ovom zborniku posebno obrađena (sastanak u Jesenovi, uloga KP u borbenim jedinicama i u osnivanju narodne vlasti itd.) u ovoj raspravi napomenu samo toliko, koliko je potrebno da bi se revolucionarna problematika cjelovito uočila. Toliko se na ovu raspravu nadovezuju i ostale rasprave, pa i neka sjećanja koja su objavljena u ovom zborniku, te tako sadržajno čine njen dio.

Za ovaj su posao tada zaduženi Blaž Kalafatić, dr Zvonko Petrinović i Mladen Plovanić, s time da M. Plovanić pripremi rukopis konačnog teksta rasprave.

Nakon dovršenja rukopisa sva trojica autora zajednički su ga recenzirala. Potom je po jedan primjerak teksta uručen, odnosno poslan i tridesettrojici (33) vinodolskih prvoboraca ili istaknutijih sudionika NOB, s tim da Općinskom komitetu SKH Crikvenica dostave pismene primjedbe na sadržaj. Primjedbe, različite po sadržaju, pojedinačno ili grupno, poslali su ili usmeno obrazložili: Josip Balen iz Krmpota, Ivica Baretić iz Grižana, Božo Baričević iz Donjeg Zagona, Miro Briški iz Crikvenice, Rafe Brozičević iz Dramlja, Josip Butorac iz Krmpota, Branko Eremić iz Crikvenice, Petar Frković iz Ledenica, Davorin Ježić

iz Novog, Jure Jovanović iz Gornjeg Zagona, Jure Jurčić iz Drivenika, Franjo Klarić iz Drivenika, Mate Komadina iz Krmpota, Petar Komadina iz Ledenica, Stanko Kombol iz Bribira, Vlado Matetić iz Crikvenice, inž. Bartol Petrović iz Grižana, inž. Ivan Radetić iz Novog, Josip Skočilić-Kurilo iz Bribira, Božo Spoja iz Bribira, Stanko Škiljan iz Crikvenice, Josip Tonković Prikputa iz Bribira, Andrija Tus iz Bribira i Ladislav Vivoda iz Ledenica.

Sve primljene primjedbe razmotrene su i u obzir su uzete one koje se izravno odnose na raspravljanu temu te je sadržajno dopunjuju ili korigiraju. Budući da se dio primjedbi ne odnosi na obrađenu temu (pretežno su to primjedbe o djelovanju nekog Vinodolca u razdoblju prije 1941), bit će iskorištene u obrati tematike na koju se odnose. Dio primjedbi nije bilo moguće uzeti u obzir jer se koncepcijski, metodološki ili sadržajno ne odnose na raspravljanu temu ili zahtijevaju šira i temeljitija povijesna istraživanja. U nekim se pak primjedbama potiče obrađivanje pitanja ili problema koji su posebno šire obrađeni u ovom zborniku. (Npr. pripreme i sastanak u Jesenovi, ostvarenje odluka donesenih na sastanku u Jesenovi, osnivanje i djelovanje vinodolskih borbenih jedinica, povezivanje vinodolskih komunista s komunistima susjednih područja, razvitak narodne vlasti, osnivanje OK u Crikvenici i sl.). Također se potiču obrade nekih tema (npr. o djelovanju vinodolske omladine 1941, o predratnom djelovanju vinodolskih komunista i sl.) koje će kao zasebne biti obrađene u nekom od budućih svezaka Vinodolskog zbornika.[1]

---

[1] Svi drugovi koji su napisali primjedbe na rukopis rasprave, upozorili su na neka pitanja za koja smatraju da ih je trebalo ili na drugi način ili šire obraditi. Mnoge su primjedbe u završnom tekstu rasprave uvrštene na prikladan način, ali neke nisu dovoljno konkretne da bi se mogle uvrstiti u tekst. Osim toga ni prijedlozi da se u tekstu iznesu širi podaci, npr. o Slavku Jeličiću Jurešku, Fabijanu Antoniću i Jurju Brozičeviću (primjedbe inž. Bartola Petrovića) nisu mogli biti usvojeni jer su svi oni djelovali u Vinodolu do jeseni 1937, dakle — četiri godine prije razdoblja koje se obrađuje u ovoj raspravi. Prijedlozi drugova iz Bribira da se djelovanje Tome Strizića šire obradi, ne uklapaju se u koncepciju rasprave jer je već prije zaključeno (na spomenutom sastanku u Crikvenici) da se istakne ulogu Partije, odnosno partijskih organizacija, a djelovanje pojedinih njenih članova tek toliko, koliko je neizbježno. Potpuno je prihvatljivo da je potrebno šire obraditi ulogu u pokretanju NOB istaknutih vinodolskih revolucionara, naročito onih koji su poginuli ili umrli u toku NOB (Toma Strizić, Milan Mataija, Nikola Car Crni, Ive Jeličić Tominčić i drugi), ali šira obrada njihova djelovanja ne bi se mogla metodološki uklopiti u tekst ove rasprave. (Poznato je da se o njima pripremaju posebne obrade u obliku knjige, brošure, feljtona i sl.) Primjedbe inž. Bartola Petrovića zaslužuju posebnu pažnju, ali veći dio njih treba šire razmotriti i uskladiti s raspoloživom povijesnom građom, s obzirom na to da se u znatnoj mjeri ne podudaraju s podacima u povijesnoj dokumentaciji. (Npr. inž. B. Petrović napominje da je Ivo Marinković pri prvom obilasku Gorskoga kotara i Hrvatskog primorja bio i u logoru na Viševici. I. Marinković je, međutim, u Gorskom kotaru bio u prvoj polovici srpnja 1941, a tada na Viševici još nije bilo logora. Dalje navodi da je I. Marinković pomagao pri osnivanju OK za Hrvatsko primorje. Iz izvještaja što ga je I. Marinković pisao 30. rujna 1941, a koji je

Unatoč svim nastojanjima da se tretirana problematika što bolje obradi, autori su svjesni slabosti i nedostataka ove rasprave; ti su nedostaci i posljedica uzroka izvan njihovih mogućnosti. Raspravom su pokrenuta mnoga pitanja na koja nije bilo moguće povijesno prihvatljivo odgovoriti, u raspravljanju nekih pitanja ulazilo se dublje, ali ne i svih gdje je to bilo potrebno. Zbog toga, osim drugih razloga, raspravu ne smatramo završenom, to više što je u pitanju složena revolucionarna problematika koja se u hrvatskim i jugoslavenskim razmjerima tek počela znanstevno istraživati.

Autori ove rasprave već su se u pristupu njenoj obradi suočili i s poteškoćama koje ni sada, a vejrojatno ni u dogledno vrijeme neće biti moguće svladati.

Pod tim se prije svega razumijeva nedostatak monografija nekih aktivnosti ili oblika djelovanja vinodolskih komunista. Osim toga predstavlja znatnu poteškoću i činjenica što do sada nisu dovoljno istražena, a pogotovu nisu znanstveno obrađena neka bitna pitanja iz okvira idejno-političkog, vojno-organizacijskog, vojno-operativnog i drugog usmjerivanja vinodolskih komunista u pravcu aktivnog uključivanja u revolucionarnu djelatnost i u rukovođenje tom djelatnošću na vinodolskom području, a koje je usmjerivanje vršio CK KPH, bilo izravno ili putem tadanjih partijskih rukovodsatava u Karlovcu i Sušaku, odnosno u Vinodolu.[2]

---

sačuvan, vidljivo je da je s članovima toga OK došao u dodir tek 26. rujna, dakle — dvadesetak dana nakon što je OK osnovan. Osim toga, sudionici u osnivanju OK [Josip Đerđa, Mate Kršul, Vlado Matetić] ne navode sudjelovanje Iva Marinkovića pri osnivanju OK. Iz raspoložive dokumentacije nije moguće zaključiti da li je I. Marinković raspravljao u Zagrebu s članovima CK KPH o osnivanju OK u Vinodolu, ali je vidljivo da su i on i Josip Kraš smatrali pravilnijim rješenjem osnivanje zajedničkog OK za Hrvatsko primorje i Gorski kotar, što CK KPH nije usvojio). Raspraviti treba primjedbe B. Petrovića i o tome da je J. Kraš već 4. lipnja upoznao OK Karlovac s odlukom CK KPJ za dizanje ustanka, zatim o postojanju »mjesnoga komiteta« KPH na Sušaku u ljetu 1941, s obzirom na to da tada takav komitet nije postojao Nije dovoljno jasna ni primjedba o »nekoliko granica« koje da je trebalo 1941. prijeći na putu od Karlovca do Hrvatskog primorja, jer je postojala samo jedna granica, tj. od Bakarca prema Delnicama. Na putu iz Karlovca u Vinodol nije ni tu granicu trebalo prelaziti. Boravak Stjepana Brozičevića u Karlovcu trebalo bi, s obzirom na primjedbu B. Petrovića, šire razmotriti. B. Petrović navodi da je S. Brozičević bio 29. lipnja 1941. na sastanku kod Tome Strizića u Bribiru gdje da su bili još neki vinodolski komunisti, i da je prenio upute za rad, dobivene od njega, tj. B. Petrovića. Imajući u vidu sveukupnu raspoloživu povijesnu građu, teško možemo prihvatiti kao pouzdan podatak da je S. Brozičević bio na tom sastanku.

[2] U Karlovcu je početkom srpnja osnovano Operativno rukovodstvo Okružnoga komiteta Komunističke partije Hrvatske za Karlovac (u daljnjem tekstu: OR) koje je, naročito u vojno-operativnom pogledu, bilo nadležno i za Hrvatsko primorje. U Sušaku je do rujna 1941. djelovao Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje, a od početka rujna na području Vinodola. (Usp. Mladen Plovanić: »Osnivanje novog Okružnoga komiteta KPH za Hrvatsko primorje u Crikvenici 1941«, prilog u ovom svesku VZ.)

Bez posebnih pretenzija na temeljitost, ipak je potrebno istaći da je ovo prvi pokušaj obrađivanja revolucionarnih zbivanja 1941. u cijelom Vinodolu. S obzirom na to, a i zbog razloga koje smo već istakli (nedovoljna povijesna građa) potrebno je i ovu raspravu shvatiti tek kao prilog i poticaj za daljnje temeljitije i sustavnije istraživačko-analitičke i sintetičke radove. Svaka primjedba, svaki kritički osvrt na cjelinu ili na pojedine dijelove bit će poželjan i koristan doprinos ovim nastojanjima.

Neovisno o spomenutim poteškoćama autorima se već u koncipiranju obrade ove problematike nametnuo i niz drugih, među ostalim i metodoloških pitanja, u odnosu na koja je trebalo zauzeti odgovarajuća stajališta. Tu se, prije svega, postavilo pitanje: da li je revolucionarna zbivanja u Vinodolu 1941. uopće moguće razmatrati kao jedinstven, međusobno čvršće organizacijski povezan povijesni proces, odnosno da li se, bez obzira na pojavu niza raznih lokalnih osobitosti, ipak stapao u jedinstvenu cjelinu[3] te kao takav bio sastavni dio znatno širih, tj. primorsko-goranskih, hrvatskih, odnosno jugoslavenskih revolucionarnih tokova?

Po našoj je ocjeni potvrdan odgovor na to pitanje jedino ispravan, pa je i to razlog da nije moguće pravilno ni istraživati, opisati ni ocijeniti revolucionarna zbivanja 1941, posebno u svakom užem naseljenom vinodolskom lokalitetu (npr. u tadašnjim općinskim područjima), ukoliko se ne razmatraju i ocjenjuju prije svega kao sastavni dio v i n o d o l s k i h revolucionarnih tokova.

Polazeći od te postavke, imali smo na umu da je s metodološkog stajališta pristup obradi i posebnog i općeg ipak najispravniji, ali uz uvjet da se opće (vinodolsko) ne može ni opisati ni shvatiti ako u konkretnoj idejno-političkoj, a naročito u organizacijskoj djelatnosti nije došlo do izražaja.

S tim u vezi potrebno je istaći da p o s e b n o u revolucionarnoj djelatnosti na vinodolskom području nije uvijek bilo ograničeno na uža (lokalna) upravna područja (npr. općine), nego su identični uvjeti života stanovnika u raznim bližim selima i zaseocima bili u znatnoj mjeri presudan činilac za pokretanje i razvijanje organizirane napredne i revolucionarne djelatnosti na tim užim lokalitetima gdje su osnivane i partijske i druge organizacije.[4]

U razmatranju ovih nametnulo se i pitanje da li su i kako su vinodolski komunisti o r g a n i z i r a n o djelovali u čitavom Vinodolu u

---

[3] Razumijeva se teritorijalna cijelina obaju tadašnjih vinodolskih kotara (crikveničkog i novljanskog) koja je imala približno 450 km² i gdje je živjelo oko 20.000 stanovnika na osam općinskih područja.

[4] Kao primjer ističemo da se radnički pokret u Dramlju razvijao dobrim dijelom nezavisno od crikveničkog, bez obzira na to što je to bilo isto općinsko područje. Još je karakterističniji primjer selâ Donjeg i Gornjeg Zagona koja su pripadala novljanskoj općini gdje se napredni pokret, dobrim dijelom i zbog geografskog položaja tih sela, razvijao pod utjecajem komunista iz Ledenica i Bribira.

vrijeme od početka do jeseni 1941. kada na tom području nije postojalo nikakvo partijsko teritorijalno rukovodstvo (komitet)?

Povijesna istraživanja upućuju na prihvatljiv odgovor i na to pitanje, dakle, da je rukovođenje uspješno provođeno i bez obzira na to što službeno rukovodstvo nije postojalo.

U nedostatku potrebne i pouzdane povijesne građe, a u nastojanju da se neka značajna pitanja što objektivnije obrade, bilo je potrebno da se ponegdje koristimo i metodom uspoređivanja kao za takve slučajeve izuzetno značajnim preduvjetom za objektivno povijesno ocjenjivanje.

Također je potrebno istaći da su osobitosti koje su se pojavljivale naročito u organizacijskim oblicima rada vinodolskih komunista, bile posljedica prethodnih višegodišnjih uvjeta u kojima se ovdje razvijao radnički pokret, a time i vinodolska organizacija komunista, te s tim u vezi i njena djelatnost. Prema tome je za puno razumijevanje vinodolskih revolucionarnih osobitosti 1941. svakako potrebno istražiti, izučiti i objasniti te osobitosti, što, međutim, prelazi okvire ove rasprave. Ali i kod toga treba imati na umu da su napredne ideje prodirale i u Vinodol na razne načine, dijelom i nepoznate, i ostavljale duboke tragove u shvaćanjima stanovništva. U tome Vinodol sigurno nije iznimka, ali ni ovdje, sasvim očito, ne mogu ta pitanja biti istraživana isključivo, pa ni u prvom redu kroz prizmu postojanja (ili nepostojanja) »priznatih« organizacija — ćelija KPJ — KPH.

U istom smislu potrebno je razmatrati i rukovođenje komunističkom djelatnošću u Vinodolu uopće, a posebno u vrijeme priprema i pokretanja narodnooslobodilačke borbe (NOB-e). Naime, od 1937. u Vinodolu nije postojalo teritorijalno, organizacijski oblikovano partijsko rukovodstvo, ni za svaki kotar posebno ni za oba zajedno. Ali, i u tom je razdoblju bilo zajedničkog dogovaranja, a posebno onih koja odlučivanja o pitanjima od zajedničkog interesa, a posebno onih koja su s obzirom na sadržaj imala načelno i dalekosežno značenje.

U tome i jest bit jednog od fenomena vinodolske, naročito organizacijske, revolucionarne djelatnosti, tj. da su problemi i pitanja koje je nametala cjelokupna društveno-politička stvarnost, uvjetovali i diktirali sastajanja (češća ili rjeđa, ovisno o potrebi) najistaknutijih vinodolskih komunista i donošeni zaključci jednako su ih obvezivali na izvršavanje, kao da su proizašli iz odluka bilo kakva službenog, vlastitog ili višeg rukovodnog foruma. Radilo se, dakle, o obliku, za tadašnju organizacijsku partijsku strukturu Vinodola već uobičajenom u rukovođenju praktično-političkom djelatnošću, koji je oblik uvjetovala potreba dogovaranja i bezrezervna odlučnost da se organizirano revolucionarno djeluje, a time je izgrađivana i samosvjesna discipliniranost, prije svega u smislu prihvaćanja, poštivanja i ostvarivanja osnovnih zadataka, tj. naprednog, revolucionarnog djelovanja u svakoj mogućoj prilici. Pri tome je dakle osnovni kriterij za ocjenjivanje svakog idejnog i organiziranog pripadništva radničkom revolucionarnom pokretu bio — koliko je aktivno djelovao na ostvarenju revolucionarnih zada-

taka. Očito je da su konkretni organizacijski oblici koji su već u predratno vrijeme široko primjenjivani u partijskim organizacijama, bili nekako zapostavljeni, pušteni po strani, nisu, čini se, smatrani kao prioritetni, što je bez sumnje bio razlog da utjecaj KP ne bude još sistematičnije organiziran.

S obzirom na to da veze s partijskim rukovodstvima nisu bile stalne i kontinuirane, do spomenutih je pojava dolazilo i zbog nedovoljnih uputa od partijskih rukovodstava za rješavanje i ovih pitanja, ali je inicijativa i snalažljivost rukovodnog aktiva vinodolskih komunista došla do izražaja i u rješavanju tih, a i drugih pitanja organizacijskog, političkog ili drugog značaja.

Nepobitno je da je utjecaj pojedinih istaknutijih vinodolskih komunista, npr. Tome Strizića, Milana Matije, Petra Komadine, Iva Jeličića Tominčića koji su uživali velik ugled u narodu, dolazilo do znatnog izražaja i u rješavanju ovih pitanja. Zajedno s ostalim istaknutim vinodolskim komunistima, nošeni posebnim zanosom i uz puno povjerenje u snagu radničke klase, smjelo su prilazili rješavanju svih zadataka koji su im se u djelatnosti nametali. U tome ih nisu mogle obehrabriti ni prijetnje ni progoni, što je došlo do izražaja naročito u vrijeme pokretanja NOB.

I na kraju treba istaći još neka objašnjenja periodizacije primijenjene u ovoj raspravi.

Vojna i politička zbivanja u Jugoslaviji, pa i u Evropi, nametnula su 1941. jugoslavenskim komunistima u novim uvjetima nove zadatke. Vinodolske organizacije KPJ, odnosno KPH aktivno su sudjelovale u ostvarenju tih zadataka i u tome postigle zaista značajne rezultate.

Kada je riječ o revolucionarnoj djelatnosti vinodolskih partijskih organizacija u tom razdoblju i o aktivnom uključivanju u tu djelatnost onih Vinodolaca, a bio ih je velik broj, koji su se osobno smatrali komunistima, iako nisu bili formalno organizirani članovi KP, odnosno SKOJ-a, onda je potrebno istaći da se proces jačanja partijskih ćelija (osnivanje novih, proširenje dotadašnjih, pojačanje idejno-političkog izdizanja i sl.) i proširivanje kruga aktivista i pristaša ideologije i politike KPJ-KPH, odnosno SKOJ-a, odvijao uporedo s novim, sve težim i složenijim zadacima koji su se postavljali pred komuniste uopće. To znači da je aktivno idejno-političko djelovanje komunista u dotadašnjem razdoblju imalo vrlo pozitivne rezultate, iako je u tome bilo većih razlika među naseljima.

S obzirom na to da je zadatak ovoga prikaza ograničen prije svega na razdoblje priprema i pokretanje oružane borbe, u njemu će se šire i temeljitije obraditi djelovanje komunista upravo u tom vremenu. Ali je za potpuno i pravilno razumijevanje te djelatnosti i značajnih uspjeha postignutih u to doba potrebno ukazati i na najbitnije momente u dotadašnjem djelovanju komunista, jer je zapravo riječ o kontinuiranom djelovanju, prilagođavanom objektivnoj društveno-političkoj i vojno-operativnoj stvarnosti. Utoliko je, po našoj ocjeni, djelovanje vinodolskih komunista potrebno razmatrati, izučavati, analizirati

i ocjenjivati posebno za neposredno predratno razdoblje, dakle do travanjskih događaja 1941, posebno za iduće razdoblje, tj. do pokretanja oružane borbe i, kao najznačajnije, razdoblje od početka oružane borbe dalje.

Takva periodizacija obrade proizlazi iz ovih razloga:

p r v o : što je u svakom od navedenih razdoblja djelovanje vinodolskih komunista ovisilo i o sveukupnom razvoju društveno-političke, odnosno vojne situacije u Jugoslaviji, o čemu su djelomično ovisili i organizacijski oblici njihova djelovanja;

d r u g o : što je u toku 1941. došla do potpunog izražaja njihova spremnost da se aktivno i organizirano uključe u pripreme za otpor fašističkim agresorima (do travnja), potom u pripreme za pokretanje oružane borbe protiv okupatora i ustaša (od travnja do srpnja) i konačno, da se već u srpnju aktivno i uspješno angažiraju u pokretanju oružane borbe.

Prema tome je i pokretanje oružane borbe ,odnosno revolucije, bilo i u Vinodolu rezultat sasvim određene konkretne djelatnosti vinodolskih komunista koji su je (tj. djelatnost) ostvarivali kao organizirani sastavni dio KPJ-KPH. Nikakve druge organizirane političke snage (razumijevamo prije svega one iz redova građanskih stranačkih struktura) nisu ni u Vinodolu bile ni spremne ni voljne da se 1941. pored ili zajedno s komunistima angažiraju u aktivnom antifašističkom djelovanju ni prije ni nakon pokretanja oružane borbe.

Ne upuštajući se u šire navođenje onih organizacijskih oblika i postignutih rezultata u radu vinodolskih komunista koji su prethodili ratnom razdoblju prije 1940. kada je i Jugoslavija bila sve više ugrožena od agresije fašističkih zemalja, a koji (rezultati) također sadrže revolucionarna obilježja, ovdje ćemo reći nešto više samo o razdoblju 1941. do pokretanja oružane borbe.

## I

Aktivnost vinodolskih komunista u razdoblju do travanjskog rata bila je, nakon poznatog sastanka što ga je 12. siječnja 1941. s njima održao Rade Končar, sekretar CK KPH, znatno pojačana i usmjerena na ostvarenje triju osnovnih zadataka:

p r v o : jačanje partijskih organizacija primanjem novih članova i osnivanjem novih ćelija te idejno-političkim izdizanjem članstva kao osnovnog preduvjeta za uspješno ostvarenje budućih partijskih zadataka;

d r u g o : pojačanje političke djelatnosti u narodu, s posebnim naglaskom na ukazivanje fašističke opasnosti koja se nadvila nad Jugoslavijom, bilo vanjskim prijetnjama (potencijalnom agresijom fašističkih država), bilo jačanjem opasnosti koja je prozilazila iz unutarnjih profašističkih, odnosno fašističkih utjecaja;

t r e ć e : s obzirom na sasvim jasan kurs KPJ na potrebu najaktivnijeg angažiranja komunista u obrani zemlje u budućem oruža-

nom otporu fašističkoj agresiji, Rade Končar je i vinodolskim komunistima postavio taj zadatak kao jedan od najvažnijih.[5]

No tada, a ni kasnije nije u redovima vinodolskih komunista bilo nikakvih dilema u pogledu ispravnosti ili prihvatljivosti navedenih osnovnih zadataka za njihovo djelovanje. Kao rezultat takve idejno-političke orijentacije za daljnje djelovanje vinodolski su komunisti, uz ostalo, pristupili i nekim sasvim konkretnim aktivnostima u pravcu jačanja partijskih organizacija i stvaranja povoljnih preduvjeta za izravno uključivanje u predviđeni oružani otpor agresorima.

Da bi se, međutim, što ispravnije shvatile poduzete mjere iz okvira jačanja partijskih organizacija u to doba (nakon sastanka s Radom Končarom), bit će potrebno šire i temeljitije istražiti ovo pitanje za područje svake vinodolske općine ili užih naseljenih lokaliteta, gdje god su te mjere došle do izražaja. I to je tema za posebnu obradu, pa ćemo o tome ovdje iznijeti samo najbitnije raspoložive podatke.

Organizacijsko-kadrovska struktura svih partijskih organizacija u Vinodolu u predratnom razdoblju nije do sada posebno istraživana. Za bilo kakvu obradu ovoga pitanja jedini su izvori — memoarski zapisi, partijski anketni listovi i kazivanje pojedinih sudionika u tadašnjoj revolucionarnoj djelatnosti. Ali, s obzirom na to da su i autori tih zapisa, odnosno anketnih listova primjenjivali različite kriterije pri određivanju nečijeg (ili svojeg) predratnog partijskog staža, zatim nastajanja ili osnivanja partijskih organizacija-ćelija, te s obzirom na to da se razmatranje ili rješavanje unutarpartijskih organizacijsko-kadrovskih, odnosno statutarnih pitanja tada raspravljalo u strogo konspirativnim uvjetima, razumljivo je da su i raspoloživi podaci o tome dosta različiti.[6]

---

[5] Prema zapisima i kazivanjima Blaža Kalafatića, Ivana Brozičevića i Josipa Skočilića Kurile (bilješke u mojem arhivu) te Vjekoslava Lončarića, Andrije Kršula, Vlada Cara i Rafa Brozičevića, koje je citirao dr Vinko Antić u: »Vinodolska Selca u borbi«, str. 506, 507. i 508.

[6] O postojanju partijskih organizacija u Vinodolu u predratno vrijeme u nekim sačuvanim dokumentima, zapisima i literaturi iznesena su sasvim različita stajališta. Tako se npr. Blaž Kalafatić sjeća da mu je Toma Strizić u rujnu 1941, nakon što je opširno razgovarao na Viševici s Ivom Marinkovićem, iznio da mu je Marinković rekao kako bi, s obzirom na organiziranu djelatnost, nekim vinodolskim komunistima trebalo priznati staž od 1936. (Zapis o kazivanju B. Kalafatića u mom arhivu.) To bi se, očito, moglo povezati s djelatnošću Bartola Petrovića na osnivanju organizacije KPJ u Vinodolu 1936, o čemu je B. Petrović iznio šire podatke u zapisu: »Stvaranje organizacije KPJ na području Hrvatskog primorja« — Radnički pokret Hrvatskog primorja, Gorskoga kotara i Istre 1919—1941. Zbornik I, Rijeka 1970, str. 137. Dr Vinko Antić u n. dj. na str. 240. i 241. navodi da je u Selcima obnovljena partijska organizacija početkom 1933, a iste godine da je i u Bribiru osnovana. Vlado Popović, sekretar Operativnog rukovodstva CK KPH, u izvještaju poslanom CK KPJ 1. travnja 1942. navodi da je do početka NOB u Hrvatskom primorju postojala jedino u Sušaku partijska organizacija. (Usp. Zbornik dokumenata narodnooslobodilačkog rata, Tom V, k. 4, d. 1.) U prijedlogu kojim je OK KPH za Hrvatsko primorje 16. prosinca 1942. predložio CK-u u buduće vijećnike ZAVNOH-a iz Hrvatskog primorja, navodi se da je Tomo Strizić član KPJ od srpnja, a Milan Mataija od rujna 1940.

Prema tome, ovo vinodolsko partijsko-historiografsko pitanje vrlo je složeno, i sasvim je očito da na njega nije jednostavno pravilno i povijesno prihvatljivo odgovoriti, pogotovu ako se pri tome nemaju u vidu objektivni uvjeti rada vinodolskih komunista, nedostatak iskustva u radu na osnivanju partijskih jedinica u duhu statutarnih odredbi i sl.

Da bi se ipak mogli iznijeti objektivno prihvatljivi podaci o organizacijsko-kadrovskoj strukturi predratnih vinodolskih partijskih organizacija, smatramo da se pri tome treba rukovoditi time da je nečije aktivno pripadništvo KPJ-KPH ovisilo o ovim bitnim preduvjetima:

a) usvajanje osnovnih idejnih (marksističkih) postavki na kojima je KPJ-KPH razvijala svoju djelatnost;

b) aktivno djelovanje u ostvarivanju stavova i uputa KPJ-KPH u raznim organizacijskim oblicima;

c) djelovanje u okviru neke (jedne) organizirane grupe aktivista, koja je (grupa) imala bitna obilježja osnovne partijske ćelije.

Moramo istaći da uza sva nastojanja nismo za svakog od navedenih drugova uspjeli prikupiti sve potrebne podatke, za neke smo morali iznositi podatke o pripadništvu organiziranom aktivu komunista, a ti se podaci razlikuju od podataka u vlastitim anketnim listovima.

Imali smo na umu da su, uz tri navedena, bitna obilježja prijeratnog pripadništva partijskoj organizaciji bila (ili je trebalo da budu) još i: »službeno« primanje u članstvo KP i redovno plaćanje članarine.

Osobitosti u kojima su se razvijale vinodolske partijske organizacije, među kojima je jedna od najznačajnijih (osobitosti) — nepostojanje redovite i trajne veze s partijskim rukovodstvom, uvjetovale su da su spomenuta obilježja bila u organiziranoj partijskoj djelatnosti primjenjivanja tek neposredno pred rat, iako je i u tome bilo razlika u pojedinim naseljima — mjestima.

Prema tome, ovdje u nastavku izneseni podaci o aktivnom pripadništvu pojedinih Vinodolaca organiziranom revolucionarnom pokretu i djelovanju u okviru i pod rukovodstvom KPJ-KPH rezultat su primjene navedenih stajališta i kriterija, jer smo smatrali da ćemo na taj način ispravnije ocijeniti i obraditi ovo pitanje nego ako se rukovodimo isključivo »službenim« tj. »priznatim partijskim stažom«. Naglašavamo da je razlog za takav pristup obradi ovakva pitanja u tome što »priznati partijski staž« u slučajevima većine vinodolskih partijskih

---

(Usp. Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, IHRPH, fond KP-267/302.) U referatu pročitanom na I partijskoj konferenciji KPH za kotar Novi, održanoj 12. siječnja 1944, navodi se da su u vrijeme pokretanja NOB postojale na području novljanskoga kotara četiri partijske organizacije. (Usp. Isto, dok. KP-285/2224.) U izvještaju što ga je KK KPH Novi poslao 30. travnja 1944 OK-u za Hrvatsko primorje, navodi se da je »prije ustanka« bilo u novljanskom kotaru 10 članova Partije. (Usp. Isto, d. 281/1722.) Iz jednog popisa članova KP na novljanskom području, sastavljenog 7. veljače 1958, proizlazi da je na novljanskom području 1940. bilo 17 članova KP, i to: u Bribiru 9, u Ledenicama 3 i u Novom 5. (Popis u arhivu Muzeja u Novom.)

aktivista iz predratnog razdoblja nije adekvatan njihovu stažu u aktivnoj revolucionarnoj djelatnosti.

Rukovodeći se prethodno iznijetim stajalištima i kriterijima, imajući na umu da raspoloživi podaci ne moraju biti u svakom slučaju apsolutno pouzdani i da ih treba i dalje istraživati te da unatoč mnogim nastojanjima ne možemo zaključiti popis kao potpun i konačan, navodimo podatke o vinodolskim komunistima koji su početkom 1941, u vrijeme kada je Rade Končar održao s njima izuzetno važan sastanak,[7] aktivno revolucionarno djelovali u Vinodolu.[8]

*Na području Bribira:*

STJEPAN BROZIČEVIĆ, rođen 1907. u Bribiru, bačvar, tada načelnik bribirske općinske uprave. Organizirano djelovao u Bribiru od 1930. Poginuo u NOB-i 1941.

BLAŽ KALAFATIĆ, rođen 1921. u Bribiru, stolarski radnik. Organizirano djelovao od početka 1938.

VINKO KALAFATIĆ-MALINAR, rođen 1914. u Bribiru, radnik. Organizirano djelovao od 1934. Poginuo u toku NOB-e.

FRANJO MURETA, rođen 1913. u Bribiru, zidar. Organizirano djelovao od 1934.

SREĆKO MURETA, rođen 1920. u Bribiru, soboslikarski radnik. Organizirano djelovao od početka 1940.

JOSIP SAFTIĆ, rođen 1911. u Bribiru, radnik. Organizirano djelovao od 1934.

JOSIP SKOČILIĆ-KURILO, rođen 1920. u Bribiru, službenik. Organizirano djelovao od početka 1938.

TOMA STRIZIĆ, rođen 1906. u Bribiru, krojački radnik. Organizirano djelovao od 1930. Poginuo u NOB-i 1944.

JOSIP TONKOVIĆ PRIKPUTA, rođen u Bribiru 1910, radnik. Organizirano djelovao od 1936.

RAFAEL VELJAČIĆ, rođen 1912. u Bribiru, radnik. Organizirano djelovao od 1934. Umro 1942.[9]

---

[7] Rade Končar bio je tada na Sušaka zbog organiziranja ilegalnog prebacivanja iz Jugoslavije u Italiju člana CK KPJ Italije Rigoletta Martinija. Vjerojatno je taj inače strogo konspirativan zadatak uvjetovao da Rade Končar tada, zbog opreznosti, nije održavao sastanke i sa sušačkim komunistima jer se u memoarskoj građi uopće ne spominje njegov tadašnji boravak na Sušaku. Spominje ga jedino Eugen Cindirć, s napomenom da mu je R. Končar posljednjih dana 1940. priopćio na Sušaku da treba da ode u Zagreb gdje će prisustvovati konferenciji CK SKOJ-a za Hrvatsku koja je održana prvih dana siječnja 1941. Cindrić je kao predstavnik iz Hrvatskog primorja i bio na tom sastanku. (Usp. Eugen Cindrić, usmeno kazivanje u jesen 1976, zapis u arhivu M. Plovanića.)

[8] Mjesta su unijeta abecednim redom, a tako i članovi organizacija.

[9] Podaci za sve navedene Bribirce iznijeti su na osnovi raznih izvora, a posebno prema kazivanjima Blaža Kalafatića i Josipa Skočilića Kurile. Andrija Tus je u primjedbi na tekst rasprave istakao da su Toma Strizić

*Na području Crikvenice:*

MIRO BRIŠKI, rođen 1912. u Crikvenici, zidarski radnik Organizirano djelovao od 1937.

IVAN BROZIČEVIĆ, rođen u Crikvenici 1889, građevinski poslovođa. Organizirano djelovao od 1937. Umro 1976

VIKTOR BUBANJ, rođen u Fužinama 1913, građevinski tehničar. Organizirano djelovao od 1938. Umro 1974.

KARLO RADIL, rođen u Crikvenici 1903, postolarski obrtnik. Organizirano djelovao (s prekidima) od 1920. Ubijen u njemačkom logoru u toku NOB-e.[10]

*Na području Dramlja:*

RAFE BROZIČEVIĆ, rođen u Crikvenici 1909, postolarski radnik. Organizirano djelovao od 1937.

JOSIP CAR FRANJIN, rođen u Dramlju 1910, općinski službenik. Organizirano djelovao od 1938. Umro 1974.

ZVONKO PETRINOVIĆ, rođen u Dramlju 1921, građevinski tehničar. Organizirano djelovao od sredine 1938.

RUDE PILAŠ, rođen u Dramlju 1910, zidar. Organizirano djelovao od 1937.[11]

*Na području Grižana:*

IVAN HRELJAC, rođen u Grižanima 1910, zidar. Organizirano djelovao od 1934.

LUKA MARUŠIĆ, rođen u Grižanima 1905, krojački radnik. Organizirano djelovao od 1927. u Beogradu, a u Vinodolu od 1932. Umro poslije oslobođenja.

---

i Stjepan Brozičević organizirano djelovali od 1930, pa je ta godina i istaknuta kao početak njihova organiziranog rada. Raspoloživi povijesni podaci upućuju na zaključak da je u Bribiru organizirano djelovala grupa komunista od 1930/31, ali je njihova djelatnost poprimila bitna organizacijska obilježja »partijske ćelije« tek 1934. Zbog toga je 1934. navedena u tekstu kao godina početka organiziranog djelovanja za ostale pripadnike te organzacije, a to su Franjo Mureta, Josip Saftić i Rafael Veljačić. Osim njih toj su organizaciji tada pripadali: Mladen Blažičević, Josip Kalafatić Malicija, Slavko Strizić, Anica Strizić Tus i Andrija Tus. Time se ovo pitanje ne smatra zaključenim uz ostalo i iz razloga što je Toma Strizić 1942. u jednom privatnom pismu naveo da je tada »već 10 godina« revolucionarno djelovao, a to bi značilo od 1932.

[10] Podaci o crikveničkim aktivistima u to doba vrlo su manjkavi i neistraženi. Ovdje su izneseni prema zapisima Ivana Brozičevića, prema anketnom listu Viktora Bubnja i kazivanju Mira Briškog. Šire i potpunije podatke o crikveničkim komunistima nismo uspjeli prikupiti i srediti. U raznim podacima navode se i Otmar Banko, Božo Havlin, Stanko Škiljan i drugi, ali nismo uspjeli utvrditi da li su djelovali i u prvoj polovici 1941. i da li su tada smatrani članovima KP.

[11] Usp. »Dramalj i bliža okolica u NOB«, sjećanje R. Brozičevića i Z. Petrinovića u ovom svesku VZ.

ŠIME MARUŠIĆ, rođen u Grižanima 1898, radnik. Organizirano djelovao od 1920. Umro poslije oslobođenja.

TOMO MAVRIĆ, rođen u Grižanima 1914, građevinski tehničar. Organizirano djelovao od 1937.[12] Poginuo u NOB-i 1943.

*Na području Krmpota:*

MIRKO BALEN, rođen u Krmpotama 1916, krojački radnik. Organizirano djelovao od 1940. Umro 1943.

IVAN BLAŽEVIĆ MORO, rođen u Krmpotama 1895, radnik. Predratni član KP. Pobliži podaci nepoznati.

LUKA BUTORAC, rođen u Krmpotama 1897, radnik poljodjelac. Organizirano djelovao od 1938.

*Na području Ledenica:*

ANTON KOMADINA, rođen u Ledenicama 1903. Organizirano djelovao od 1940.

JOSIP KOMADINA, rođen u Ledenicama 1902, radnik. Organizirano djelovao od 1936.

PETAR KOMADINA, rođen u Ledenicama 1905, radnik. Organizirano djelovao od 1930.

STEVO KOMADINA, rođen u Ledenicama 1914, radnik. Organizirano djelovao od 1938.

IVAN MATAIJA SMUTA, rođen u Mataija Dragi 1904. Organizirano djelovao od 1940. Umro poslije oslobođenja.

JURA MATAIJA ŽIRICA, rođen u Ledenicama 1901, radnik. Organizirano djelovao od 1938.

MILAN MATAIJA, rođen u Mataija Dragi 1907, šumarski manipulant. Organizirano djelovao od 1932. Umro 1943.

LADISLAV VIVODA, rođen 1913. u Buzetu, učitelj. Organizirano djelovao od 1940.[13]

*Na području Novog Vinodolskog:*

FRANKO KRIŠKOVIĆ VRANJEŠA, rođen u Novom 1899, zidar. Organizirano djelovao od 1935. Umro poslije oslobođenja.

IVAN ŠEBALJA, rođen u Novom 1908, zidar. Organizirano djelovao od 1935. Umro poslije oslobođenja.

---

[12] Predratno djelovanje naprednih aktivista u Grižanima vrlo je malo istraženo Navedeni su podaci iznijeti djelomično prema kazivanju Jure Pelića koji radi na njihovu prikupljanju ,a djelomično (o Tomi Mavriću) prema knjizi Andrija Tus: »Bribir u revolucionarnom pokretu i oslobodilačkom ratu«, izdanje 1971, str. 181. Prema primjedbi Bartola Petrovića trebalo je šire istražiti i djelovanje Ivana Barca iz Mavrića i Mate Saftića, radnika, koji da je pretežno živio u Beogradu.

[13] O ledeničkim aktivistima iznijeti su podaci koje je prikupio Petar Frković. Za krmpotske dao je podatke pukovnik Josip Butorac.

IVAN ZORIČIĆ PALADIN, rođen u Novom 1907, stolar. Organizirano djelovao od 1935.[14]

*Na području Selaca:*

VLADO CAR, rođen u Selcima 1919, radnik. Organizirano djelovao od kraja 1937.

IVE JELIČIĆ TOMINČIĆ, rođen u Selcima 1915, građevinski tehničar. Organizirano djelovao od 1933. Poginuo u NOB-i 1943.

ANDRIJA KRŠUL, rođen 1918. u Selcima, radnik. Organizirano djelovao od kraja 1935.

VJEKOSLAV LONČARIĆ, rođen 1912. u Selcima, službenik. Organizirano djelovao od 1933.[15]

Iz iznijetih podataka proizlazi da je po nekim značajnim obilježjima struktura vinodolskih partijskih organizacija bila:

1. Partijskih (»službenih«) organizacija bilo je ukupno pet (u Bribiru jedna, u Crikvenici jedna, u Dramlju jedna, u Ledenicama jedna, u Selcima jedna), s ukupno 33 člana.

2. Organizacije komunista koje su imale neka bitna statutom predviđena obilježja partijske ćelije, bile su dvije (u Grižanima i u Novom) s ukupno 7 članova.

Spomenutih 40 vinodolskih komunista bili su:

p o  z a n i m a n j u: radnika 28, službenika 4, obrtnika 3, tehničara 5;

p o  g o d i n a m a  ž i v o t a: do 20 godina 2 (dva), od 20—25 godina 6 (šest), od 25—30 godina 12 (dvanaest), od 30—35 godina 10 (deset )i preko 35 godina 10 (deset);

p o  a k t i v n o m  s u d j e l o v a n j u u revolucionarnoj djelatnosti: do 1 godine 7 (sedam), od 1—3 godine 7 (sedam), od 3—5 godina 10 (deset), od 5—10 godina 15 (petnaest), preko 10 godina 1 (jedan).

Uz njih bilo je u cijelom Vinodolu već tada na razne načine uključeno u naprednu, sindikalnu, odnosno revolucionarnu djelatnost više od 200 Vinodolaca koji su se smatrali komunistima i koji su djelovali na liniji političkih stavova KPJ.

Navedeni pokazatelji upućuju na zaključak da su po zanimanju prevladavali radnici (oko 70%), što je bilo u duhu sveukupne kadrovske politike KPJ. S obzirom na životnu dob prevladavali su oni između 25 i 35 godina života (ukupno oko 58%). Po stažu u revolucionarnoj djelatnosti bilo je najviše onih koji su aktivno djelovali između 3 i 10 godina, što je s obzirom na životnu dob također vrlo povoljan pokazatelj.

---

[14] O novljanskim aktivistima iznijeti su podaci prema kazivanju Davorina Ježića.

[15] Dr Vinko Antić, n. dj., str. 240. i 510.

Rukovodnom aktivu (tada ih je u Vinodolu bilo desetak) pripadali su pretežno mlađi (između 25 i 30 godina) koji su većinom bili radnici s dužim (preko 5 godina) aktivnim revolucionarnim stažom.

Kada je, međutim, riječ o utjecaju KP u Vinodolu, treba imati na umu da su ga širili i mnogi Vinodolci koji su živjeli u raznim mjestima širom Jugoslavije i tek povremeno, na kraće vrijeme, dolazili u Vinodol. Od takvih su prema raspoloživim podacima bili poznatiji: JOSIP KALAFATIĆ MALICIJA, ANDRE TUS (oba iz Bribira), DRAGO MARUŠIĆ, SLAVKO BLAŠKOVIĆ i BARTOL PETROVIĆ (iz Grižana), MATE ŽANIĆ, ILIJA DORČIĆ, TOMISLAV RADIĆ, TIHOMIR ZORIČIĆ, MATE DORČIĆ i LJUBO DORČIĆ (iz Novog), MATE KRŠUL (iz Selaca), a vjerojatno i drugi.

Prema rezultatima dosadašnjeg istraživanja na ostalim vinodolskim područjima, tj. u Driveniku, Jadranovu, Klenovici, Povilima, Triblju i Zagonima nije u to vrijeme (početak 1941) bilo organizacija koje bi imale makar neka od bitnih obilježja organizirane djelatnosti komunista. Ipak, napredni, odnosno komunistički utjecaj prodirao je sve snažnije i na ta područja, a njegovi su nosioci bili ili pojedinci mještani ili komunisti iz drugih vinodolskih mjesta. Tako su i u tim mjestima postupno stvarana jaka uporišta revolucionarnog utjecaja koja su već 1941. ili početkom 1942. prerasla i u pokretače NOB-e.

Rukovodeći se prethodno iznijetim stajalištima, možemo konstatirati da su početkom 1941. postojale organizacije komunista koje su imale sva ili veći dio statutom KP predviđenih obilježja u naseljima Bribiru, Crikvenici, Dramlju, Grižanima, Ledenicama i Krmpotama (zajedno), Novom i Selcima.

Nakon sastanka s Radom Končarom otklonjene su neke organizacijske slabosti u djelovanju komnista, organizacijsko-statutarne norme više su se primjenjivale, pa je nakon toga, osim dotadašnje jedne, u Bribiru osnovana još jedna partijska organizacija, a u članstvo KP primljeni su:

FRANJO ANTONIĆ-DOGLJAČ, rođen u Bribiru 1923, đak, poginuo u toku NOB-e.

IVAN ŠVERKO, rođen 1913, mesarski obrtnik. Umro nakon oslobođenja, i

FRANJO TUS, rođen u Bribiru 1904, radnik.[16]

U Selcima i Dramlju osnovana je grupa kandidata za primitak u KP po šest članova, a konkretnije su organizirane i skojevske organizacije.[17] Nije dovoljno poznato što je u to vrijeme učinjeno na organizacijskom jačanju partijskih organizacija u ostalim vinodolskim mjestima, pa to treba naknadno obraditi.

U nekim zapisima sudionika sastanka vinodolskih komunista s Radom Končarom navodi se da im se Končar obraćao kao rukovodnom

---

[16] Prema kazivanja Blaža Kalafatića, Franje Murete i Josipa Skočilića Kurile. (Bilješke u mojem arhivu.)

[17] Usp. Dr Vinko Antić, n. dj., str. 510—511.

aktivu za vinodolsko područje. Imajući na umu da su sastanku prisustvovali IVAN JELIČIĆ TOMINČIĆ, VJEKOSLAV LONČARIĆ, ANDRIJ KRŠUL i VLADO CAR, svi iz Selaca, zatim TOMA STRIZIĆ, BLAŽ KALAFATIĆ, JOSIP SKOČILIĆ-KURILO i JOSIP TONKOVIĆ PRIKPUTA, svi iz Bribira, te IVAN BROZIČEVIĆ iz Crikvenice i RAFE BROZIČEVIĆ iz Dramlja, može se konstatirati da je sastanku prisustvovala većina najistaknutijih vinodolskih komunista. Ako bi, međutim, trebalo spomenuti sve naistaknutije vinodolske komuniste toga doba koji su djelovali u Vinodolu, onda su, osim navedenih, toj grupi pripadali i MILAN MATAIJA, PETAR KOMADINA, LADISLAV VIVODA svi iz Ledenica, VIKTOR BUBANJ iz Crikvenice, LUKA MARUŠIĆ iz Grižana i ZVONKO PETRINOVIĆ iz Dramlja.[18] Za sve njih zajedno moglo bi se reći da su u to vrijeme rukovodili naprednom i revolucionarnom djelatnošću u Vinodolu iako nisu predstavljali (činili) i »službeno« partijsko rukovodstvo (komitet).

Očito je da je i nepostojanje službenog partijskog rukovodstva bio jedan od razloga da u Vinodolu nisu osnivane i druge partijske organizacije u raznim mjestima. To je također bio jedan od razloga što nisu osnivane i kandidatske grupe ni organizacije i rukovodstva SKOJ-a.

Bez obzira na to što unutarnje organizacijsko ustrojstvo partijskih organizacija nije bilo potpuno provedeno u duhu statutarnih postavki KPJ i što je broj članova KP, odnosno onih koji su to s obzirom na bitna obilježja svoje revolucionarne djelatnosti mogli i morali biti, bio relativno malen, utjecaj Partije bio je vrlo jak.

Jačanje političke djelatnosti u duhu uputa Rada Končara s posebnim naglaskom na pripremanju organizacija KP i naroda uopće za odlučan otpor budućoj fašističkoj agresiji, bilo je popraćeno i konkretnim praktičnim vojnim pripremama. Imajući na umu da je orijentacija jugoslavenskog državnog rukovodstva na fašističke zemlje bila sve izrazitija, a da ni jugoslavenska vlada nije bila pošteđena kapitulantskih utjecaja, vinodolski su komunisti tada pristupili planiranju i svog izravnog angažiranja u organizaciji otpora očekivanoj fašističkoj agresiji. Budući da je u Vinodolu bila samo jedna vojna jedinica, tj. pomorska baza u Selcima, planirali su organiziranje otpora agresorima ili zajedno s komandom te baze ili, ako to ova komanda ne bi prihvatila, onda i bez nje.

---

[18] Sastanku s Radom Končarom imali su prisustvovati i spomenuti M. Mataija i P. Komadina iz Ledenica. O tome ih je vjerojatno obavijestio Toma Strizić. Kada su 12. siječnja pošli na sastanak, putem su sreli žandarme, i da bi izbjegli moguće otkrivanje mjesta sastanka (ukoliko bi ih žandarmi slijedili), nisu nastavili putovanje. Kasnije ih je Toma Strizić obavijestio o toku sastanka. (Usp. primjedbu na tekst ove rasprave od Petra Komadine i Ladislava Vivode.) Pretpostavlja se da bi i Viktor Bubanj bio pozvan na taj sastanak, ali je tada bio na vojnoj vježbi. Zvonko Petrinović nije bio na sastanku zbog smrtnog slučaja u obielji. (Usp. kazivanje Z. Petrinovića na sastanku u Crikvenici 1970). Nismo uspjeli utvrditi da li je na sastanak bio pozvan i spomenuti Luka Marušić.

U prikupljanje potrebnih podataka za djelovanje u toj situaciji bili su neposredno angažirani vinodolski komunisti IVE JELIČIĆ TOMINČIĆ i JOSIP SKOČILIĆ KURILO, sa zadatkom da predvide i pripreme sve što je potrebno za djelovanje unutar pomorske komande u selcima.[19] Selačka partijska organizacija razmotrila je mogućnost osnivanja ili kandidatske grupe ili partijske organizacije u Komandi.[20] Istovremeno je ZVONKO PETRINOVIĆ pribavio i najvažnije podatke o smještaju, brojnom stanju, naoružanju i sl. za žandarmerijsku stanicu u Crikvenici,[21] a pretpostavlja se da se jednako postupilo i u odnosu na žandarmerijsku stanicu u Novom.

Nije moguće obrazložiti do koje su mjere bile izvršene pripreme za aktivno uključivanje vinodolskih komunista u otpor agresorima jer o tome nema potrebnih izvornih podataka, ali je već i usmjerivanje na tu djelatnost, pa i određeni rezultati postignuti u praktičnoj djelatnosti na izvršavanju ovog zadatka, bilo potvrda spremnosti vinodolskih komunista da se u određenome momentu aktivno uključe u organizirani oružani i svaki drugi oblik otpora budućoj fašističkoj agresiji.

Svi vinodolski komunisti bili su upoznati sa stavom KPJ da se i u sastavu tadašnje jugoslavenske vojske najaktivnije uključe u propagiranje potrebe vojnog oružanog otpora predviđenoj fašističkoj agresiji i da u sastavu vojnih jedinica gdje jesu ili će biti raspoređeni, budu i propagatori i izravni sudionici u borbi, i to u prvim borbenim linijama. Bili su usmjereni i na to da u slučaju raspada vojnih jedinica sačuvaju i spreme oružje za »buduće potrebe« te da i u tom pravcu

---

[19] »Sjećanje« Josipa Skočilića Kurile (prijepis u mojem arhivu). On je zapisao da su taj zadatak Ive Jeličić Tominčić i on preuzeli u izravnom dogovoru s Tomom Strizićem. Smatrali su da je za taj zadatak bilo najvažnije pribaviti podrobnije podatke i o unutarnjem rasporedu prostorija komande, odnosno cijele vojne baze u Selcima, zatim o brojnom stanju vojnika-mornara i oficira, o raspoloživom oružju i njegovu smještaju i sl. J. Skočilić je za taj posao angažirao svoga susjeda Mata Dorića iz sela Jargova u Bribiru koji je kao vojnik-mornar obavljao u pomorskoj bazi razne stručne zidarske poslove i kao takav imao mogućnosti kretati se u svim prostorijama i predjelima komande. I. Jeličić, s obzirom na to da je bio građevinski tehničar, pribavio je za tu svrhu potreban tehnički pribor (milimetar-papir i sl.) i objasnio Doriću kako u odgovarajućem razmjeru treba skicirati tlocrte zgrada i ostalog prostora. Dorić je sve to sasvim uspješno napravio. On je već prije pripadao naprednoj, politički lijevo orijentiranoj grupi omladinaca iz sela Jargova, a ta je grupa bila pod vrlo jakim utjecajem bribirske partijske organizacije.

Zvonko Petrinović je istovremeno, prema uputi Tome Strizića i Rada Šupića, prikupljao podatke o žandarmerijskoj stanici u Crikvenici (naoružanje, tlocrt prostorija, brojno stanje žandara i sl.), i to na prikladan način, uz pomoć i suradnju Milivoja Manestra iz Dramlja. Isto je tako prikupio i neke podatke o pomorskoj bazi u Vozu na otoku Krku (pomogao mu je Ljubo Car iz Dramlja) i uz pomoć Josipa Cara Franjinog o kotarskom načelstvu u Crikvenici (zapis Z. Petrinovića u mom arhivu).

[20] Usp. Dr V. Antić, n. dj., str. 511.

[21] Kazivanje Zvonka Petrinovića, bilješka u mojem arhivu. Petrinović se sjeća da su o tim pitanjima raspravljali Toma Strizić i Ive Jeličić Tominčić.

djeluju kod svih onih koji su za antifašističku oružanu borbu bili spremni, a takvih nije bilo malo.

Navedena idejno-politička, organizacijska i praktična djelatnost, u biti dakle sasvim izrazito antifašistička, s naglašenim obilježjima vojne, borbene spremnosti za oružano uključivanje u otpor agresiji, bila je jedan od bitnih preduvjeta za isto takvu spremnost nakon travanjskih događaja.

Potrebno je istaći da je ovakvo djelovanje vinodolskih komunista u prijeratnom razdoblju, osim partijsko-organizacijskih i političkih uspjeha, imalo i određenih, iako ne posebno značajnih uspjeha, i u spremanju oružja u svim vinodolskim mjestima. Ali ni u vojnim jedinicama gdje su bili raspoređeni i gdje su zajedno s komunistima iz drugih krajeva djelovali u pravcu razvijanja borbene spremnosti, ni u pozadini fronte zajednička nastojanja svih komunista i antifašista uopće nisu bila dovoljna da se talijanskim agresorima pruži iole ozbiljniji otpor na primorsko-goranskom odsjeku fronta. Naglo i potpuno rasulo vojnih jedinica i njihovih komandi bilo je tako iznenadno da planirane akcije i pripremane mjere (npr. u vojnoj bazi u Selcima) nije ni bilo moguće ostvariti.

U ostvarivanju navedenih zadataka postojale su i razne slabosti koje su proizlazile i iz nedovoljnih organizacijskih priprema, iz neznanja i nesnalaženja, pa i iz nedostatka potpuno jasnih uputa za djelovanje. Te su slabosti došle do izražaja:

p r v o, u neiskorištavanju svih mogućnosti za uključivanje još većeg broja komunista i njihovih pristaša u članstvo KP, posebno u Grižanima, Crikvenici, Krmpotama i Novom, a time i za osnivanje novih partijskih organizacija u tim naseljima kao bitnog preduvjeta za ostvarivanje njihove idejno-političke i organizatorske uloge u rukovođenju cjelokupnom antifašističkom i revolucionarnom djelatnošću;

d r u g o, nedovoljnim angažiranjem na organiziranom povezivanju naprednih omladinaca i omladinki u većem dijelu vinodolskih mjesta u redove skojevske organizacije, posebno u Bribiru i Ledenicama;

t r e ć e, u nepoduzimanju mjera u pravcu osnivanja partijskog rukovodstva vinodolskog teritorijalnog značaja.

Šire objašnjenje tih pitanja, s obzirom na to da se radi o predratnom razdoblju, nije tema ove rasprave, ali je pri tom potrebno istaći i to da je i za rješavanje navedenih pitanja izostala efikasnija pomoć partijskog rukovodstva iz Sušaka, tj. OK KPH za Hrvatsko primorje.

Unatoč tome velika većina vinodolskih komunista i njihovih mnogobrojnih pristaša dočekala je okupaciju Vinodola i postavljanje okupacijske i ustaške uprave spremna da u novim uvjetima nastavi svoje antifašističko i revolucionarno djelovanje, da ne prizna i ne prihvati ustaško-okupacijski državni i društveni poredak kao rješenje već prije nagomilanih nacionalnih, socijalnih, privrednih i drugih proturječnosti, već da sada i u novim oblicima nastavi borbu protiv fašističkih neprijatelja koji su organiziranjem fašističke vlasti postali realna stvarnost.

S tim u vezi trebalo je preispitati strategiju i taktiku vlastitog djelovanja, usmjerujući ga u pravcu nastavljanja već prije započetih priprema otpora agresorima koji su se sada pojavili kao okupatori, a pod njihovom je zaštitom stvoren i aparat ustaške vlasti. Vinodolski su se komunisti, predvođeni najistaknutijima među njima, prihvatili i tog zadatka.

## II

Spomenuli smo da je raspad bivše jugoslavenske države i rasulo vojnih jedinica na fronti prema Italiji bilo potpuno. Još u toku trajanja »ratnih operacija« u Crikvenici je 10. travnja major jugoslavenske vojske Petar Milutin Kvaternik pokušao uvesti vlast novonastale Nezavisne Države Hrvatske (NDH) i preuzeti vojnu komandu na području od Čabra do Dalmacije.

Neuspjeh njegovih pokušaja bio je uzrokovan time što se ni vojne jedinice, a ni stanovništvo nisu odazvali njegovu pozivu, pa je organiziranje ustaško-okupatorske vlasti započelo tek dolaskom i uz pomoć talijanskih vojnih okupacijskih jedinica koje su okupirale Vinodol 12. i idućih travanjskih dana.[22]

Poslije toga nastupilo je razdoblje intenzivnog nastojanja ustaša i Talijana da fašiziraju i ovaj kraj.

Vinodol je, prema ekspanzionističko-imperijalističkim planovima fašističke Italije, bio kao sastavni dio šireg hrvatskog područja predviđen za anektiranje talijanskom državnom području, ali je tzv. rimskim ugovorima od 18. svibnja 1941. ipak pripao NDH jer je granica prolazila zapadno od Bakarca. Tek tada su ustaše mogle i u Vinodolu pristupiti intenzivnijem organiziranju upravnih vlasti, raznih ustaških organizacija, ustaške političko-propagandne djelatnosti i sl.

I za komuniste je time nastupilo razdoblje u kojemu je trebalo sveukupnu djelatnost prilagoditi novonastalom stanju.

O djelovanju komunista u to vrijeme ima relativno malo podataka (različito za razna mjesta), ali se i iz raspoložive građe, a djelomično i iz literature može zaključiti da su svoju djelatnost usmjerili u pravcu:[23]

— objašnjavanja ustaško-fašističkog pokreta kao krajnje reakcionarnog kojemu se treba odupirati svim mogućim načinima, a naročito pasivnim otporom, s time da se postupno, ovisno o razvoju situacije, vrše i političke i druge pripreme za aktivan oružani otpor i borbu;

— prikupljanja i spremanja oružja za buduću oružanu borbu;

---

[22] Usp. Mladen Plovanić: »Neuspjeli ustaški pokušaj preuzimanja vlasti u Crikvenici (travanj 1941), Dometi broj 4—5, 1976, str. 95. i dalje.

[23] Usp. A. Tus, n dj., str. 142. i dalje: dr V. Antić, n. dj., str. 518. i dalje; B. Kalafatić, »Sjećanja« IHRPH-MG 14-II-12; Josip Skočilić-Kurilo — usmeno kazivanje (zapis u mom arhivu); Petar Frković: »Milan Mataija«, neobjavljen rukopis.

— onemogućivanje ustaških nastojanja usmjerenih u pravcu osnivanja ustaških organizacija, čak i organiziranim ubacivanjem vlastitih pripadnika ili pristaša u te organizacije;[24]

— organiziranje propagande usmjerene na neodazivanje Vinodolaca na rad u Njemačku;

— organiziranje propagande za neodazivanje u vojsku NDH.

Nepobitno je, međutim, da su i u razdoblju travanjskog rata izbile stanovite slabosti u radu vinodolskih komunista, koje su, međutim, bile posljedica i objektivnih i subjektivnih okolnosti.

Tako npr. predviđeno uključivanje u vojni otpor agresorima zajedno s vojnom komandom pomorske baze u Selcima nije ni pokušano ostvariti, i to zbog naglog raspada jugoslavenske fronte i zbog nesnalaženja malobrojnih komunista koji nisu bili mobilizirani u jugoslavensku vojsku. To su znatnim dijelom bili i razlozi da je u Vinodolu spremljeno oružja za buduće potrebe manje nego što je to bilo moguće.[25]

Nedostatak čvrstih veza s partijskim rukovodstvima, pa prema tome i konkretnijih uputa za djelovanje i u ratnim (travanjskim) danima i kasnije, bio je također razlog da se vinodolski komunisti nisu potpuno snašli u novonastaloj situaciji.

Značajno je, međutim, da su novonastalu situaciju sasvim ispravno ocijenili kao začetak nastojanja usmjerenog u pravcu fašiziranja političkog, kulturnog i drugog života, pa su vjerojatno poslije 20. travnja neki od istaknutijih održali s tim u vezi sastanak nedaleko od ceste Selce — Bribir. Sastanku su, prema sjećanju Josipa Skočilića-Kurile, prisustvovali: Toma Strižić, Blaž Kalafatić, Josip Skočilić-Kurilo, Ive Jeličić Tominčić, Vjeko Lončarić, Viktor Bubanj i Slavko Brnčić. Raspravljali su o novonastaloj političkoj situaciji i analizirali akciju na prikupljanju oružja. Zaključeno je da Ive Jeličić poduzme potrebne mjere u pravcu uspostavljanja redovitije veze s partijskim rukovodstvom, a svi komunisti da se angažiraju u prikupljanju oružja i drugog vojnog materijala.[26]

Budući da je tih dana bio u Vinodolu i Rade Šupić, sekretar OK KPH za Hrvatsko primorje,[27] moguće je da su ta pitanja i s njim raspravljana.

---

[24] Ova se mjera uspješno provodila u onemogućivanju djelovanja ustaških »tabora« u Bribiru, Selcima i Ledenicama (ustaše u Ledenicama nisu ni uspjele organizirati djelovanje ustaške organizacije). Također je na taj način znatno ograničena i umanjena djelatnost omladinskih ustaških organizacija u Bribiru, Selcima, Grižanima i Crikvenici. »Logornik« ustaške omladinske organizacije za kotar Novi (Ivan Peričić) prešao je pod utjecajem novljanske partijske organizacije već 1942. u partizane.

[25] Prema nepotpuno pouzdanim podacima na Viševici je u rujnu bilo tek nešto više od 30 pušaka, od čega je desetak doneseno iz Gorskoga kotara.

[26] Usmeno kazivanje Josipa Skočilića Kurila, zapis u mojem arhivu. Primjedba na rukopis ove rasprave od J .Skočilića.

[27] Na boravak R. Šupića tih dana u Vinodolu su upozorili J. Skočilić Kurilo i Zvonko Petrinović. (Bilješka o tome u mojem arhivu.)

Po sjećanju Bartola Petrovića k njemu je polovicom svibnja došao u Karlovac Stjepan Brozičević iz Bribira. Petrović mu je, kako sam navodi, prenio stajališta i upute karlovačkog Okružnoga komiteta KPH sadržane u ovome: sakupljanje i spremanje oružja, oprez zbog mogućih ustaških represalija; ne odazivati se u vojsku NDH, već se po potrebi povući u šumske kućice sjeverno od Bribira i Grižana; onemogućiti osnivanje ustaških organizacija.[28]

U duhu zauzetih stajališta komunisti nekih vinodolskih organizacija spremili su u vrijeme nakon travanjskih događaja, uz prikupljanje i spremanje oružja, i mnogo napredne, naročito teoretske marksističke literature. Bribirski, dramaljski i selački komunisti spremili su takve knjige iz čitaonica u tim mjestima. Iz bribirske je čitaonice uzet baterijski radio-aparat i otpremljen na ledeničko područje. Davorin Ježić, bibliotekar u novljanskoj čitaonici, spremio je, po uputi Blaža Kalafatića, 40-tak naprednih knjiga koje su kasnije prebačene »u šumu«.[29]

Prebacivanje radio-aparata izveli su u prvoj polovici svibnja zajedno neki bribirski i ledenički komunisti, pri čemu ima posebno značenje upravo činjenica što je aparat otpremljen na ledeničko područje, dakle bliže šumsko-planinskom masivu Kapele. Ne postoje nikakvi pouzdani podaci o tome zbog čega je aparat otpremljen upravo na to područje, ali se sa znatnom vjerojatnošću može pretpostaviti da su Toma Strizić, Milan Mataija, Blaž Kalafatić i Petar Komadina koji su dogovorili i pripremili cijelu akciju, imali na umu da je ledeničko područje (šumsko-planinski masiv) najpogodnije za eventualno buduće aktivno revolucionarno sjedište vinodolskih komunista, ili samo onih s novljanskog kotara. Ta je mogućnost bila utoliko ostvarljivija što je na tom području vrlo uspješno djelovala ledenička partijska organizacija kojom je rukovodio istaknuti komunist Milan Mataija.

S obzirom na raspoložive podatke čini se da u razdoblju nakon travanjskog rata i u početku priprema za oružanu borbu ni u jednom vinodolskom mjestu nisu poduzimane mjere u pravcu jačanja partijskih organizacija primanjem novih članova. Zbog potrebne opreznosti bili su i zajednički sastanci komunista iz raznih mjesta svedeni na pojedinačne (ne grupne) rasprave i dogovore, naročito na području Bribira i Ledenica, te Bribira i Selaca.

Spomenuli smo da su veze s partijskim rukovodstvima bile poremećene, što je uvjetovalo i zastoj u dopremanju ilegalne partijske

---

[28] Bartol Petrović: »Djelatnost karlovačke organizacije KPH u danima pripreme i početka ustanka naroda Jugoslavije. Prva godina narodnooslobodilačkog rata na području Karlovca, Korduna, Gline, Like, Gorskog kotara, Pokuplja i Žumberka«, Zbornik 3, Karlovac 1971, str. 59. Luka Marušić naveo je u svom »sjećanju« da je S. Brozičević bio kod B. Petrinovića u Karlovcu krajem lipnja. (Usp. Luka Marušić, memoarski zapis, Centar za historiju radničkog pokreta Istre, Rijeke, Hrvatskog primorja i Gorskoga kotara, MG-1-250). Datacija koju je naveo L. Marušić, po mojoj je ocjeni ipak prihvatljivija.

[29] Usp. A. Tus, n. dj., str. 99; Kazivanje Zvonka Petrinovića, zapis u mom arhivu. Primjedba Davorina Ježića — u mom arhivu; dr V. Antić, n. dj., str. 526.

štampe. Dok se za razdoblje do travanjskih događaja 1941. može sa znatnom vjerojatnošću zaključiti da su u Vinodol, iako s određenim zakašnjavanjem, dopremani svi ili veći dio primjeraka »Proletera« i »Srpa i čekića« te neki od partijskih rukovodstava izdavani leci, dotle o dopremanju ilegalne partijske štampe u razdoblju nakon travanjskog rata do početka NOB nema pouzdanih podataka. Budući da je partijska štampa do travnja 1941. dopremana u Vinodol iz Sušaka (od OK KPH za Hrvatsko primorje), a također ju je dopremao Ive Jeličić Tominčić[30] tada zaposlen u Vrbovskom, pouzdano bi se moglo zaključiti da je u Vinodol dopremana partijska štampa u ovom razdoblju tek nakon što bi se pouzdano utvrdilo da li je dopremana u Sušak (OK-u), odnosno da li ju je iz Zagreba donosio Ive Jeličić Tominčić. U memoarskoj građi kao jedinom izvoru za bilo kakvo zaključivanje i o ovom pitanju nema pouzdanih podataka, pa ostaje otvoreno pitanje da li su i koji primjerci partijske štampe tada dopremani u Vinodol i svojim sadržajem usmjerivali vinodolske komuniste na konkretnu političku i drugu djelatnost.[31]

Bez obzira na znatno izmijenjene uvjete rada vinodolski su komunisti i po osnutku NDH nastavili usmjerivati svoju djelatnost na pripremanje oružane borbe u koju su se na poziv i po uputi partijskog rukovodstva spremali aktivno uključiti od prvog dana.

Bilo bi pogrešno ustvrditi da su u tom razdoblju imali potpuno jasnu predodžbu o tome kako, tj. u kojim će se organizacijskim oblicima i na kojoj političkoj osnovi uključiti u borbu.[32] Također bi bilo pogrešno ne navesti da su kod nekih vinodolskih komunista pokazane neke slabosti u pogledu bezrezervne spremnosti na aktivno uključivanje u oružanu borbu. Ipak, unatoč svim slabostima koje su u to vrijeme došle do izražaja, najrevolucionarniji dio istaknutih vinodolskih komunista potpuno je spremno dočekao razdoblje pokretanja oružane borbe u sasvim ispravnom uvjerenju da će se, zajedno s njima, u borbu postepeno uključiti velik broj Vinodolaca.

---

[30] I. Jeličić uspostavio je, vjerojatno još 1940, veze s nekim partijskim rukovodiocima u Zagrebu. Prema zapisu Mata Kršula (prijepis zapisa u mojem arhivu) njega je I. Jeličić u lipnju ili srpnju 1941. povezao u Zagrebu s Jocom Đakovićem, tadašnjim rukovodiocem zagrebačke organizacije SKOJ-a. Nije bilo moguće pouzdano utvrditi da li je to bila jedina Jeličićeva partijska veza u Zagrebu. U nekim memoarskim zapisima i u literaturi (usp. dr V. Antić, n. dj., 466. i 467) navodi se da je I. Jeličić bio u Zagrebu upućen na Šima Balena. Međutim, Šime Balen se ne sjeća veze s I. Jeličićem. (Zapis o kazivanju Š. Balena u mom arhivu.)

[31] U pismenoj primjedbi na rukopis ove rasprave Ladislav Vivoda je naveo da je u ljetu 1941. i Ilija Dorčić donosio u Novi neke primjerke partijskog tiska, od čega da je on (Vivoda) izvjesnu količinu odnosio u Ledenice i Bribir. Ne sjeća se, međutim, o kojim se primjercima tiska radi. To se, međutim, odnosi na razdoblje od srpnja pa dalje.

[32] Pod tim se razumijeva idejno-politička platforma o kojoj u to vrijeme nisu u Vinodolu vođene šire rasprave. Prevladavalo je mišljenje da će to biti revolucionarna borba u kojoj će biti oboren buržujski poredak u Jugoslaviji.

Za ovo vremensko razdoblje posebno je značajno i to što su učvršćeni kontakti ledeničkih i drežničkih komunista koji će uskoro, već u početku pokretanja oružane brbe (srpanj), prerasti u intenzivnu organiziranu suradnju. Do učvršćivanja kontakta došlo je iz razloga što su i jedni i drugi smatrali korisnim i potrebnim izmijeniti mišljenje o nastaloj situaciji, tim više što su i do tada (još u doba bivše Jugoslavije) zajednički organizirano djelovali u sindikalnom, odnosno radničkom pokretu. Sada kada je drežničkom stanovništvu koje je srpske narodnosti, prijetilo fizičko uništenje od ustaša, ledenički komunisti i narod bili su potpuno spremni da mu pomognu i već su tada nikli prvi oblici materijalnog pomaganja Drežničanima, naročito u nekim prehrambenim artiklima (sol, šećer), koju su pomoć organizirali ledenički komunisti.

Pitanje suradnje Ledeničana i Drežničana već u to doba (prije pokretanja oružane borbe) tek je djelomično povijesno istraženo. S obzirom na to da je riječ o pitanju od izuzetnog značenja, kojega su rješavanje samoinicijativno pokrenuli vinodolski i drežnički komunisti, a u duhu proklamirane politike KPJ o nacionalnom pitanju, bit će potrebno da se temeljito istraži. Time će bez sumnje doći do izražaja i klasna svijest ledeničkih, odnosno drežničkih komunista i shvaćanje velikog dijela drežničkog stanovništva da nisu Hrvati neprijatelji Srba, što su već tada isticali neki pročetnički politikanti na ogulinskom kotarskom području kojemu je pripadala i Drežnica.

Spomenuli smo da je u tome bila izuzetna zasluga ledeničkih komunista, čime su se vać tada počeli stvarati povoljni preduvjeti za uspješnu zajedničku oslobodilačku borbu Hrvata i Srba na ovim područjima, a što je bila posljedica dugogodišnje pravilne političke, nacionalne i klasne suštine njihove djelatnosti.

Na primorsko-goranskom području bila je to prva, početna suradnja pripadnika dviju nacionalnosti u pripremama za zajedničku oslobodilačku borbu, u čemu je s vinodolske strane, doprinos Milana Mataije, iskusnog partijskog aktiviste, bio izuzetno značajan. On je na ostvarenju ovih zadataka djelovao po dogovoru i uz potpunu suglasnost s Tomom Strizićem i Petrom Komadinom s kojima je u to vrijeme bio skoro u svakodnevnom dodiru.[33]

---

[33] Usp. Petar Frković: »Milan Mataija«, neobjavljen rukopis, str. 22. P. Frković navodi da je početkom srpnja Milan Mataija »... organizirao sastanak između drežničkih i ledeničkih komunista u šumi sjeverno od Ledenica, na mjestu zvanom Mala Gora (Bačvine). Iz Drežnice sastanku prisustvuju Marko Trbović, Nikola Trbović i Aleksa Tomić Alić, a iz Ledenica Milan Mataija, Petar Komadina i Ivan Mataija Smuta. Na tom sastanku bilo je riječi o otporu protiv ustaša, pa je u tom cilju partijska organizacija iz Ledenica predala drugovima iz Drežnice jedan puškomitraljez, 11 pušaka i nešto municije. Oružje je nakon par dana prenijeto u Drežnicu. Dogovoreno je o sklanjanju drežničkog naroda u ledenička sela, nabave soli i drugih potrepština preko Ledenica za drežnički narod koji se bojao ići u Ogulin, pa i u mjesto Drežnicu.« U nastavku P. Frković opisuje još jedan sastanak na kojemu je s Drežničanima, polovicom srpnja, bio Milan Mataija.

Tako je ova suradnja zapravo bila nastavak znatno prije započete, i to kao nov oblik zajedničkog djelovanja u novim uvjetima, opet usmjeren protiv zajedničkog neprijatelja.

Već smo spomenuli da u ovom razdoblju nisu svi vinodolski komunisti intenzivno djelovali na ostvarenju partijskih zadataka, što se posebno odnosi na crikvenički organizaciju koja je, međutim, bila i znatno oslabljena. Neki njeni članovi nisu, naime, u to vrijeme bili u Crikvenici (Viktor Bubanj je bio u Fužinama s obzirom na to da mu je noga, zbog prijeloma kosti, bila u gipsu. Ivan Brozičević zaposlio se krajem svibnja u Sv. Jurju. Miro Briški također je napustio Crikvenicu).

Ustaške su vlasti već tada pristupile sređivanju podataka o »antihrvatskim elementima« među kojima su bili komunisti i istaknutije pristaše jugoslavenske državne zajednice iz redova građanskih stranaka. Taj su posao naročito pojačali nakon 22. lipnja (napad Njemačke na SSSR), pa se smatra da je popis što su ga sastavili, sadržavao oko 80 osoba iz obaju vinodolskih kotara.[34]

Komunistima ta ustaška djelatnost nije ostala nepoznata, zbog čega su i njihova kretanja, odnosno dogovaranja morala biti ograničena, što im je otežavalo djelovanje. To se posebno odnosi na Tomu Strizića, Milana Mataiju i još neke.

Povijesnim razmatranjem sveukupnog djelovanja vinodolskih komunista od sastanka s Radom Končarom, od kada je znatno pojačana njihova antifašistička djelatnost i od kada su njihove pripreme za aktivan oružani odpor fašističkim agresorima poprimile i određene organizacijske oblike, pa u razdoblju nakon travanjskog rata kada je u drugim uvjetima nastavljeno pripremanje za buduću oružanu oslobodilačku borbu, odnosno revoluciju, dolazimo do logičnog zaključka da su vinodolski komunisti kao pripadnici revolucionarne KPJ-KPH započeli završne pripreme za pokretanje oružane borbe onog momenta kada su za to sazreli potrebni uvjeti.

## III

Na drugom smo mjestu istakli da je organizirana djelatnost vinodolskih komunista, koja je započeta u srpnju 1941. u pravcu pokretanja oružane borbe, bila rezultat primjene i ostvarenja osnovnih stajališta KPJ, pri čemu je i samoinicijativnost imala nemalo značenje. Vinodolski su komunisti prihvaćanjem, usvajanjem i ostvarivanjem dotadašnje revolucionarne politike KPJ bili i sada potpuno spremni i da se u određenome momentu aktivno uključe u revoluciju, te da je nastup toga očekivanog momenta (napad Njemačke na SSSR) i za njih

[34] Usp. Mladen Plovanić: »Prilog istraživanju ustaških i talijanskih represivnih mjera u Vinodolu 1941. godine«, Jadranski zbornik, sv. IX, 1975, str. 47.

bio znak da borbom (oružanom) treba započeti. U toj je situaciji bilo bitno da svoju djelatnost, i političku i naročito vojno-operativno-organizacijsku, usklade i podvrgnu osnovnim bitnim stajalištima, odnosno taktici i strategiji KPJ, o čemu su se jednako morali brinuti i oni i partijsko rukovodstvo.

Razumljivo je da su u svemu tome, tj. u kratkotrajnom prijelaznom razdoblju priprema za oružanu borbu, bili značajni svi oblici kojima su partijska rukovodstva (Zagreb, Karlovac, Sušak) ostvarivala svoju rukovodnu ulogu, usmjerujući komuniste na potrebu pokretanja ustanka, odnosno oružane borbe. Ali su za pravilno povijesno ocjenjivanje ne manje značajne i rasprave koje su o tom pitanju vinodolski komunisti, u okviru opće linije KPJ, međusobno vodili, u čemu je bez sumnje djelovanje Tome Strizića imalo posebno značenje.

Prema tome je i poznati sastanak koji je održan u prvoj polovici srpnja u Jesenovi i na njemu donijete odluke, bio rezultat bezrezervne spremnosti rukovodnog aktiva vinodolskih komunista za izravno sudjelovanje u oružanoj borbi. Ta je odluka proizašla i iz razmatranja političke situacije u Vinodolu u duhu stajališta KPJ-KPH, iz čega je proizašao i zaključak da je i u Vinodolu potpuno sazrela situacija za pokretanje oružane borbe i da je moguće i potrebno pokrenuti je bez odlaganja.

Nepobitno je da je ta odluka bila u biti odaziv vinodolskih komuništa pozivu na ustanak, što ga je KPJ-KPH uputila svom članstvu i narodima Jugoslavije, odnosno Hrvatske. Isto je tako nepobitno da je ta odluka bila i rezultat revolucionarne zrelosti vinodolskih komunista, pokazane i u tome da u kritičnim danima naše tadašnje stvarnosti pokrenu i povedu Vinodolce u borbu. To je uz ostalo i potvrda pravilnosti njihova dotadašnjeg uspješnog djelovanja u narodu i pravilne ocjene antifašističkog, ali i revolucionarnog raspoloženja prije svega vinodolskih radničko-seljačkih slojeva, voljnih da se u raznim oblicima uključe u oslobodilački rat, odnosno revoluciju.

Raspoloživa povijesna građa (memoarski zapisi, kazivanja, organizirane rasprave o tim pitanjima, literatura i sl.) upućuje na prihvatljiv zaključak da su neposredno nakon napada Njemačke na SSSR i u redovima vinodolskih komunista započete intenzivnije rasprave o tome — kako se u toj situaciji postaviti. To su pitanje u međusobnim raspravama naročito pokretali Toma Strizić, Milan Mataija, Blaž Kalafatić, Petar Komadina, Ladislav Vivoda, Vjeko Lončarić, Vlado Car, Andre Kršul, Luka Marušić, Andrija Tus, a vjerojatno i drugi komunisti.[35]

U zauzimanju pravilnih stajališta znatnu im je pomoć pružio Josip Brnčić koji je u prvoj polovici srpnja došao iz Zagreba i smjestio se u

---

[35] Usp. B. Kalafatić, bilj. 23; A. Tus, n. dj., str. 98, dr V. Antić, n. dj., str. 534; P. Frković, vidi bilj. 23.

Selcima, upoznavši ih s uputama partijskog rukovodstva Hrvatske o potrebi pokretanja oružane borbe.[36] Određenu pomoć pružio im je i Ive Jeličić Tomičić koji je povremeno dolazio u Selca i prenosio upute za djelovanje, o kojima je doznao od »svojih« partijskih veza u Zagrebu.[37] Isto su tako značajne bile i upute, pismene i usmene, koje je vinodolskim komunistima prenosio Rade Šupić, a koje su proizlazile iz stajališta OK KPH za Hrvatsko primorje o potrebi pokretanja oružanog otpora, odnosno oružane borbe.[38] Vjeruje se da su u to vrijeme dopremani i u Vinodol neki proglasi partijskih rukovodstava Jugoslavije, odnosno Hrvatske, iako se pouzdano ne zna koji su to bili; svi su mobilizatorski djelovali, s obzirom na to da su u biti sadržavali poziv na otpor, oružanu borbu, ustanak, odnosno revoluciju.[39]

Kao rezultat svih navedenih utjecaja, rasprava i uputa održan je u prvoj polovici srpnja 1941. poznati sastanak vinodolskih komunista u Jesenovi nedaleko od Selaca.

Kada je, prema tome, riječ o povijesnoj ocjeni jesenovačkog sastanka, onda je po našem mišljenju jedino ispravna ocjena toga sastanka u tome da je na njemu završeno šire prethodno dogovaranje o tome što učiniti u tadašnjoj situaciji i odlučeno da se i u Vinodolu pokrene oružana borba. Te su dakle odluke bile rezultat svih dotadašnjih konzultacija vinodolskih komunista, u kojima su raspravljani razni aspekti političkog ili organizacijskog postavljanja u odnosu na napad fašističkih zemalja na SSSR i novonastalo stanje. Prema tome je značenje toga sastanka prije i iznad svega u tome što su dotadašnja dogovaranja jednodušnim prihvaćanjem svih na sastanku prisutnih vinodolskih komunista tim danom postala i o d l u k e koje je obavezno trebalo provesti. Takva ocjena nimalo ne gubi na svom bitnom značenju time što odlukama nisu objašnjena i neka pitanja koja će se nametnuti već u ostvarenju prvih zadataka proizašlih iz tih odluka. Ako se ima na umu da su te odluke bile početak novog, tj. oružanog revolucionarnog procesa u Vinodolu, procesa kojemu nije bilo moguće predvidjeti sve pravce razvijanja, kada su postojale i mnoge nejasnoće ne samo o biti borbe koju treba pokrenuti nego i o načinima i oblicima kojima je treba voditi, onda je sasvim prihvatljivo da u Jesenovi nije tada bilo moguće odlučiti i dogovoriti više i temeljitije od onog što je u tom pogledu učinjeno.

---

[36] Usp. B. Kalafatić i dr V. Antić, bilj. 35. Kazivanje Josipa Brnčića i Nade Novosel, zapis u mom arhivu.

[37] Usp. bilj. 30. Veze Iva Jeličića Tominčića u Zagrebu vrlo je teško temeljito istražiti, ali je nepobitno da su za djelovanje vinodolskih komunista do rata imale posebno značenje.

[38] Usp. A. Tus, n. dj., str. 107—110; dr V. Antić, n. dj., str. 538. i dalje.

[39] CK KPJ i CK KPH izdali su od kraja ožujka pa do kolovoza 1941. ukupno 15 letaka. (Usp. »Kronologija SKJ 1919—1969«, Stvarnost 1970; Marijan Rastić: »Izbor iz arhivske građe komunističke partije Hrvatske za povijest 1941. godine u Hrvatskoj«, objavljeno u »Arhivski vjesnik XIV — 1971«, Zagreb 1971.)

Zbog svega toga pripisivanje takva značajnog revolucionarnog čina samo jednom od spomenutih činitelja, kao što se ponekad primjenjivalo, vodi povijesna istraživanja u jednostrana, pa prema tome i znanstveno tek djelomično prihvatljiva objašnjenja.[40]

Do takvih je ocjena dolazilo prije svega iz razloga što su nekritički prihvaćani povijesni izvori, što se nije vodilo dovoljno računa o tome da uspjeh ovako značajnog sastanka mora, kao bitan preduvjet, sadržati i objašnjenje spremnosti onih koji su došli ne samo da odluče nego i da odluke oživotvore. Bez primjene metode uspoređivanja onoga što je i kako je odlučeno u Jesenovi s adekvatnim zaključcima i stajalistima, prije svega CK KPH, pa i OK KPH u Sušaku, još se više umanjivala prihvatljivost takvih prikaza i ocjena.[41]

Budući da je jesenovački sastanak posebno obrađena tema u ovom zborniku, i nezavisno od toga što se ta obrada ne poklapa potpuno s navedenom našom ocjenom, ovdje ćemo, radi daljnjeg razmatranja djelovanja vinodolskih komunista poslije sastanka u Jesenovi, istaći najbitnije zaključke donijete na njemu.

Već smo naglasili da su oružanu borbu u Vinodolu pokrenuli v i n o d o l s k i k o m u n i s t i, u čemu je djelatnost njihova rukovodnog aktiva sadržavala obilježja organizatorske uloge. Vinodolski su komunisti dakle kao pripadnici patijskih organizacija u kojima su djelovali, a koje su bile sastavni dio KPJ-KPH, ispravno shvatili svoj revolucionarni zadatak. Time je svaka partijska organizacija zapravo pre-

---

[40] U memoarskim zapisima Blaža Kalafatića, Ivana Brozičevića i Vjekoslava Lončarića (svi su sudjelovali na sastanku u Jesenovi) navode se samo upute Rada Šupića na osnovi kojih da je došlo do sastanka u Jesenovi. Nijedan od autora zapisa nije se upuštao u šire razmatranje svih okolnosti koje su prethodile jesenovačkim odlukama, a to očito nije ni bila svrha njihoviha zapisa. Prije sastanka u Jesenovi, a nakon napada Njemačke na SSSR, učestali su razgovori istaknutijih vinodolskih komunista, u čemu je bio posebno angažiran Toma Strizić. U to su vrijeme bili naročito česti sastanci bribirskih i ledeničkih te bribirskih i selačkih komunista (Toma Strizić, Blaž Kalafatić, Milan Mataija, Petar Komadina, Ladislav Vivoda, Vjeko Lončarić, Andre Kršul, Vlade Car). U nekima od tih razgovora sudjelovali su i grižanski komunisti (Luka Marušić, Mate Saftić) i Josip Brnčić koji se u to vrijeme bio nastanio u Selcima. Tema razgovora bila je pretežno ista, tj. što u toj situaciji poduzimati. S obzirom na nedovoljne obavijesti o stajalištima CK KPJ i CK KPH samoinicijativno su poticali rasprave o svojoj ulozi u to vrijeme, spominjući i mogućnost aktivnog oružanog sudjelovanja u konačnom, i po tadanjim uvjerenjima »vrlo skorom« uništenju fašističkih država od Crvene armije. Utoliko su, po našoj ocjeni, jesenovačke odluke rezultat raznih činilaca, »vanjskih« (upute R. Šupića, J. Brnčića, Bartola Petrovića, partijske štampe) tako i vlastitih procjena o uključivanju u aktivnost koju je pripremala KPJ. Bilo bi pogrešno da se bilo koji od ovih činitelja posebno naglašavaju jer je svaki od njih mogao imati potpuno značenje tek u sklopu svih zajedno.

[41] Pod tim se razumijeva objašnjavanje jesenovačkih odluka kao posljedice uputa proizašlih samo iz »majskog savjetovanja CK KPJ«, a ne i uputa koje su partijska rukovodstva prenosila na komuniste naročito nakon napada Njemačke na SSSR.

uzela odgovornost za rukovođenje sveukupnom revolucionarnom djelatnošću na »svom« području.

Činjenica je da su neke vinodolske organizacije i u pokretanju, odnosno organiziranju NOB postigle veće, a druge manje uspjehe. Razlike u postignutim uspjesima uzrokovane su različitim, vrlo složenim i do sada povijesno nedovoljno istraženim i objašnjenim uzrocima koji su bili i subjektivnog i objektivnog značaja. S obzirom na to da su u pitanju nedovoljno istražena povijesna zbivanja, smatramo ispravnijim ako se u opisivanju ne ističu pojedine organizacije kao »predvodnici«, ili »nosioci svih zbivanja od pružanja otpora okupatoru i ustašama do oružane borbe«, jer takve ocjene povijesno nisu prihvatljive.[42]

Povijesna je činjenica da su komunisti bili jedini pokretači oružane borbe i kao takvi u prvim njenim borbenim redovima, ali je uspješno pokretanje te borbe bilo rezultat i njihova dugogodišnjeg uspješnog idejno-političkog djelovanja u narodu. Bez takva djelovanja, odnosno bez spremnosti vinodolskog stanovništva da pod njihovim rukovodstvom izravno sudjeluje u NOB-i, ne bi bilo moguće postići takve rezultate.

Drugo što je s ovim u vezi također potrebno istaći, jest da u vrijeme pokretanja oružane borbe (srpanj — kolovoz 1941) vinodolski komunisti nisu imali redovite veze s partijskim rukovodstvima. U to vrijeme ni OK KPH u Sušaku kao prvo Vinodolcima »nadležno« partijsko rukovodstvo nije imao valjanih veza sa CK KPH, pa je uz ostalo i to bio razlog da je njegova rukovodna uloga u pokretanju oružane borbe došla do punog izražaja tek na sušačkom (gradskom i kotarskom), manje na kastavskom i krčkom, a vrlo malo na vinodolskom području. S tim u vezi navodimo da ne postoje nikakvi podaci o tome da je u razdoblju od početka srpnja kada je u Vinodolu boravio Rade Šupić, pa do sredine rujna kada je on došao na Viševicu (a tada, tj. u rujnu, nije više ni rukovodio radom OK KPH), postojala veza OK i vinodolskih komunista. U to je vrijeme, po sjećanju Dušana Diminića, tadašnjeg člana OK KPH (iako datacija nije utvrđena), ovaj OK poslao u

---

[42] U knjizi: dr V. Antić, »Vinodolska Selca...«, na str. 538. ukratko se opisuje djelovanje selačke partijske organizacije »od polovine travnja do lipnja 1941.« pa se spominje da je tako djelovala i bribirska partijska organizacija. Zatim se navodi: »...Obje su organizacije bile godinama, do početka napadaja fašističkih država na Jugoslaviju, *najaktivnije* u Vinodolu, bile su *predvodnici* u razvitku radničkog pokreta 30-tih godina. One su i poslije sloma Jugoslavije *ostale takve*«. Zatim navodi da je: »...u izvršavanju zadataka *pomagala* (je) i partijska organizacija općine Ledenice«, pa zaključuje da su »ove tri vinodolske organizacije *na čelu* priprema za oružanu borbu«. (Sve potcrtao M. P.) Na str. 589, ističući ulogu Vinodola u NOB 1941, autor navodi ovo: »Organizacije *dvaju mjesta, Selaca i Bribira,* bile su *nosioci* svih zbivanja od pružanja otpora okupatoru i ustašama do oružane borbe. *Slijede* ih druga vinodolska mjesta: i Ledenice i Novi Vinodolski, i Crikvenica, i Dramalj, i Grižane, i Krmpotski kraj, jednom riječju NOP se širi u cijelom Vinodolu i pokreće sav narod u oružanu borbu protiv okupatora«. (Potcrtao M. P.) Iz teksta u knjizi proizlazi dakle zaključak da autor daje posebno značenje bribirskoj i selačkoj partijskoj organizaciji u organiziranju NOB 1941.

Vinodol, a navodno i na Viševicu (po tome bi to moglo biti tek od početka kolovoza) sušačkog aktivistu Steva Tokića.[43]

Tada, tj. u prvoj polovici srpnja 1941, tek uspostavljeno Operativno rukovodstvo OK Karlovac, s nadležnošću i za teritorij Hrvatskog primorja (dakle i Vinodola), nije, čini se, imalo mogućnosti da u kratko vrijeme uspostavi djelotvorne veze i s vinodolskim komunistima i da im uputama i savjetima pomogne u pokretanju i organiziranju oružane borbe. U to je vrijeme, prema sjećanjima nekih vinodolskih komunista,[44] bio u dva navrata u Vinodolu Ivo Marinković, član spomenutog OK u Karlovcu, ali ne postoje pouzdani podaci o tome da je tada (u kolovozu) došao u izravni dodir s rukovodstvom borbene jedinice na Viševici.[45]

---

[43] O upućivanju Tokića u Vinodol zabilježio je u svojim »sjećanjima« Dušan Diminić, tada član OK KPH za Hrvatsko primorje. O tome je pismeno obavijestio Općinski odbor SUBNOR-a Crikvenica. Prijepis obavijesti u mom arhivu.

[44] Usp. dr V. Antić, n. dj., str. 551. i 564.

[45] U svojim primjedbama na tekst ove rasprave Ladislav Vivoda je naveo da je Ivo Marinković bio u ljetu 1941. »nekoliko puta u Novom« i da je s njim bio na sastanku na novljanskoj plaži, i to po dogovoru s Tomom Strizićem i Milan Mataijom. Vivoda smatra normalnim da je I. Marinković tada kontaktirao s Tomom Strizićem i Milanom Mataijom«. On po tome zaključuje da je Marinković bio od Tome Strizića i Milana Mataije obaviješten i o jesenovačkim odlukama i da im je prenio upute za djelovanje u tadanjoj situaciji, ali da mu detalji o tome nisu poznati. S time u vezi i Bartol Petrović također u primjedbama na tekst ove rasprave navodi da je I. Marinković bio u Vinodolu, ali nije preciznije naveo — kada. Za razmatranje ovoga pitanja važan je i izvještaj Josipa Brnčića, pisan u lipnju 1942. Kotarskom komitetu KPH Delnice, u kojemu je naveo da početkom rujna 1941. »nisu« (razumijeva rukovodstvo partizanske jedinice na Viševici i ličko-fužinske komuniste) imali »6 tjedana veze s Partijom«. (Usp. IHPRH, KP-263/1180a.) Po Brnčićevu izvještaju moglo bi se zaključiti da je u pitanju razdoblje od polovice srpnja pa do kraja kolovoza. Vlado Car, istaknuti selački komunist, navodi da se kao pripadnik borbene jedinice na Viševici u kolovozu (prije dolaska Ivana Hariša) pripremao za odlazak u Zagreb gdje je imao izvršiti diverziju na željezničkom mostu. (Usp. Kazivanje Vlada Cara, zapis u mom arhivu.) Ivo Marinković je, obilaženjem partijskih organizacija i borbenih jedinica, poticao naročito na izvođenje diverzija i sabotaža, a i drugih vojno-operativnih akcija (sam je 13. srpnja organizirao diverziju kod Srpskih Moravica), pa nije jednostavno uskladiti takva njegova stajališta s pripremama V. Cara za odlaženje u Zagreb. Svi ovi podaci zaslužuju, bez sumnje, povijesnu pažnju, ali budući da nisu dovoljno istraženi (djelomično su i proturječni), nismo ih ovdje šire razmatrali. Ne pretendirajući na apsolutnu točnost, ipak nam se čini prihvatljivijim zaključak što smo ga istakli u tekstu — da su u to vrijeme veze vinodolskih komunista s partijskim rukovodstvima bile znatnije poremećene. Spominjući boravak Iva Marinkovića u Vinodolu, Bartol Petrović je naveo da je ispravnije navesti djelovanje »Vojnoga komiteta« kojega je I. Marinković bio član, nego »Operativnog rukovodstva OK Karlovac« u kojega je ime Marinković dolazio u Vinodol. U sačuvanim dokumentima koje je u ljetu i jeseni 1941. pisao Josip Kraš kao rukovodilac navedenog rukovodstva, »Vojni komitet« se ne spominje, nego: »Operativno rukovodstvo« ili »Operativni komitet« ili samo »OK Karlovac«. Zbog toga smo u ovom tekstu i primijenili naziv »Operativno rukovodstvo«, što je u biti isto.

Polovicom kolovoza bio je, po sjećanju Josipa Đerđe, u Novom i Andrija Hebrang, član CK KPH, i ovlastio Josipa Đerđu da bude delegat CK KPH za područje Hrvatskog primorja. Nema, međutim, podataka o tome da su tada ni J. Đerđa ni A. Hebrang bili u izravnoj vezi s rukovodstvom borbene jedinice na Viševici.[46]

Prema tome vinodolski su komunisti u to kritično doba, dakle od sastanka u Jesenovi pa do osnivanja OK KPH za Hrvatsko primorje u Crikvenici (oko 7. rujna 1941) i dolaska Iva Marinkovića (10. rujna), imali slabe veze s partijskim rukovodstvima, pa slabosti koje su u to vrijeme došle do izražaja u njihovu radu, treba promatrati i prema toj činjenici.

Očito je prema tome da cjelokupnu njihovu djelatnost u to doba, a to znači i uspjehe i neuspjehe, treba razmatrati i kao rezultat njihove snalažljivosti, njihova shvaćanja vlastitih zadataka i njihove poduzimljivosti.

Više nego ikada prije osjećao se nedostatak partijskog rukovodstva za vinodolski teritorij, jer u situaciji kada je u cilju postizavanja povoljnih uspjeha u radu trebalo brzo i djelotvorno odlučivati o nizu značajnih pitanja, nije postojalo partijsko rukovodstvo koje bi u sebi ujedinjavalo i prava i dužnosti pokretanja i rukovođenja oružanom borbom. S obzirom na to da je takvo stanje bilo u Vinodolu još od jeseni 1937. i da se u tom četverogodišnjem razdoblju u Vinodolu izgrađivao, iako ne planski i dogovorno, naoko specifičan način rukovođenja revolucionarnom djelatnošću, takvo je stanje ostalo i u ljetnim mjesecima 1941. (Pri tome je korisno upozoriti i na to da OK u Sušaku nije nikada ozbiljnije pokrenuo pitanje osnivanja vinodolskog partijskog rukovodstva, npr. kotarskog ili rajonskog komiteta, iako je Rade Šupić spominjao potrebu rješavanja toga pitanja.)[47]

I tada je, međutim, kao i u prethodnim godinama, Toma Strizić bio među najaktivnijim sudionicima i pokretačima različitih oblika djelovanja vinodolskih komunista. Strizić je i u Jesenovi, a nakon toga sastanka naročito, bio najistaknutiji pobornik potrebe pokretanja oružane borbe u Vinodolu, u čemu ga je bezrezervno podržavala većina vinodolskih komunista. S ostalim istaknutim vinodolskim komunistima i on je bio pobornik stajališta da o bitnim pitanjima revolucionarnog djelovanja treba da se međusobno dogovoraju svi oni o čijem izravnom sudjelovanju ovisi uspjeh svake njihove važnije akcije.

Budući da je bribirska partijska organizacija kojoj je on bio sekretar zadužena u Jesenovi da organizira prihvat i smještaj vinodolskih boraca (u šumi sjeverno od Bribira), i budući da je osnivanje borbene jedinice bio najvažniji zadatak i vinodolskih komunista, sasvim je ra-

---

[46] Usp. M. Plovanić: »Osnivanje novog OK KPH za Hrvatsko primorje u Crikvenici 1941«, prilog u ovom svesku VZ.

[47] Pismena izjava D. Diminića Općinskom odboru SUBNOR-a Crikvenica, prijepis u mom arhivu. Zapisi o kazivanju Emila Karadžije i Eugena Cindrića u mom arhivu. Svi su oni bili članovi OK sa sjedištem u Sušaku.

zumljivo da je Toma Strizić najveći dio svoga tadašnjeg djelovanja posvetio upravo izvršavanju toga zadatka.

U to vrijeme i nešto kasnije bili su osim njega, posebno angažirani i Milan Mataija, Blaž Kalafatić, Petar Komadina i Franjo Mureta,[48] pa budući da su već u kolovozu bili u sastavu borbene jedinice na Viševici, preuzeli su na sebe zadatak organiziranja te jedinice i njena usmjerivanja na vojno-političko-operativnu djelatnost i organiziranje NOB-e na vinodolskom području. U ostvarenju prvog zadatka (borbene jedinice) sudjelovali su i ostali komunisti, odnosno pripadnici borbene jedinice, dok su djelovanje u naseljenim mjestima planirali i dogovarali neposredno i zajedno s komunistima koji su djelovali u tim mjestima.

Ako se ima na umu da je tada osnovni zadatak Partije bio stvaranje borbenih jedinica (organizacijski oblici i njeni nazivi nisu za ovu ocjenu bitni), onda se može konstatirati da je vinodolsko rukovodstvo pokrenutom oružanom borbom upravo tako i shvatilo svoj zadatak. To znači da je to rukovodstvo shvatilo svoju rukovodnu ulogu u oružanoj borbi prije svega osnivanjem oružane borbene jedinice, i da je cjelokupnu organizacijsko-političku djelatnost na teritoriju naseljenih mjesta usmjerivalo naročito u pravcu jačanja i materijalnog zbrinjavanja te jedinice. Time je u to vrijeme ta jedinica postala bitan činilac (kohezioni faktor) povezivanja djelatnosti svih vinodolskih komunista, a putem njih i svih drugih sudionika u NOB-i, pa je i to, objektivno, utjecalo da rukovodstvo te jedinice u nedostatku službenog partijskog rukovodstva, postane rukovodstvo NOB-e na vinodolskom području.[49]

S tim u vezi značajno je i to da je ova borbena jedinica bila rezultat jesenovačkih odluka, sasvim neovisno o tome što u tim odlukama nisu posebno naglašeni i njeni organizacijski oblici. Utoliko jesenovačke odluke treba promatrati i kroz tu prizmu, dakle kao odluke koje su usmjerivale sve vinodolske komuniste u pravcu izvršavanja toga osnovnog zadatka. Time je i borbena jedinica na Viševici, bez obzira na to što je u to vrijeme sačinjavali samo Bribirci i Ledeničani, imala vinodolsko teritorijalno značenje, a kasnije ćemo šire istaći i to da je njeno značenje došlo do većeg izražaja i na južnom dijemu Gorskog kotara.

Na drugom smo mjestu spomenuli da je shvaćanje biti i zadataka pripremane i pokrenute oružane borbe evoluiralo u to vrijeme i u Vinodolu, i da mnoga pitanja nisu bila ili nisu bila dovoljno jasna ni

---

[48] Popis je sastavljen prema ocjeni Blaža Kalafatića i Andrije Tusa. Rukovođenje NOB-om u Vinodolu u to doba pitanje je za dublje istraživanje, a u sklopu toga i sastav rukovodstva.

[49] U razmatranju ovoga pitanja korisno je upozoriti na okolnosti da su zadaci koje je već početkom kolovoza sebi postavilo ovo rukovodstvo, dobrim dijelom bili identični zadacima koje je OR u Karlovcu namijenilo »rajonima« kao vojno-politi.ko-operativnim rukovodstvima NOB na određenom području. (Usp. »Zbornik dokumenata narodnooslobodilačkog rata«, Tom. V, k. 1, d. 13.)

rukovodnom aktivu vinodolskih komunista. Potvrdu za takvu ocjenu nalazimo i u jesenovačkim odlukama, uz neizbježnu pretpostavku da su te odluke sudionici na tom sastanku vjerodostojno naveli u svojim zapisima.

Radi se, naime, o tome da su jesenovačke odluke donijete u vrijeme kada vinodolkom rukovodećem aktivu komunista, vrlo vjerojatno, još nisu bile poznate odluke CK KPJ o pokretanju narodnog ustanka, donijete 4. srpnja u Beogradu i kada su neka pitanja, vezana uz pokretanje NOB, još raspravljana i u CK KPH. Ono što je, unatoč tome, u jesenovačkim odlukama najznačajnije jeste da upućivanjem Vinodolaca »u šumu« treba osnovati borbenu jedinicu i započeti s oružanom borbom.[50]

U tom je djelovanju posebno došla do izražaja sposobnost bribirske i ledeničke partijske organizacije, koje su uspješno koristile svoj utjecaj i u redovima onih mještana koji su bili pozvani u domobranstvo, tako da su se i neki od njih, umjesto u domobranstvo, odazvali pozivu Partije i priključili se ostalim borcima na Viševici.[51]

Nismo imali mogućnosti da za temeljito objašnjenje svih pitanja vjerodostojno utvrdimo da li su prije osnivanja borbene jedinice vinodolskim komunistima bile poznate odluke CK KPJ od 4. srpnja koje su, kako je poznato, bile zapravo poziv na ustanak svih naroda Jugoslavije. Nismo uspjeli pouzdano utvrditi ni to u kojem su obliku i da li su, osim spomenutih Šupićevih poruka, prenesene i druge odluke — stajališta OK na Sušaku o potrebi organizacije otpora okupatoru i o pokretanju oružane borbe. Može se sa znatnom vjerojatnošću pretpostaviti da je na za sada nepoznat način saznanje o tim odlukama — stajalištima doprlo i do rukovodnog aktiva vinodolskih komunista, pa i po tome treba ocjenjivati razvitak shvaćanja sastava i zadataka borbene jedinice, koji (razvitak) je tada očito bio tema raspravljanja u redovima vinodolskih komunista.

Prethodno smo naglasili da je rukovodstvo borbene jedinice na Viševici u vrijeme pokretanja oružane borbe u Vinodolu bilo istovremeno i rukovodstvo NOB-e na tom području. S tim u vezi nameće se i pitanje u čemu je ta rukovodna uloga došla do izražaja i kako je u praktičnom djelovanju ostvarivana.

Već smo ukratko objasnili kako je, kao neposredna potreba nastalo ovo rukovodstvo, u čemu je, čini se, bilo i elemenata spontanosti. Njegova se rukovodna uloga očitovala u:

— rukovođenju borbenom jedinicom kao oružanim odredom vinodolskog teritorijalnog značaja;

---

[50] Usp. A. Tus, n. dj., str. 107. i 108; dr V. Antić, n. dj., str. 544. i 545. Autori su naveli zaključke onako kako su ih neki sudionici sastanka u Jesenovi zabilježili u svojim zapisima.

[51] Ovo će pitanje biti potrebno detaljnije istražiti, u kom su pravcu već poduzete neke mjere, pa će ga se obraditi u sklopu šire rasprave o organizacijskoj ,starosnoj i drugoj strukturi prve partizanske jedinice na Viševici.

— uspostavljanju čvrstih veza s partijskim organizacijama susjednih naselja (Lič, Fužine, Drežnica, Brinjski gornji kraj) u cilju koordiniranja političkog i vojno-organizacijskog djelovanja;

— usmjerivanju vinodolskih komunista u naseljenim mjestima na organizacijsku, političku i praktičnu djelatnost koja je sadržavala: mobilizaciju boraca, materijalno zbrinjavanje borbene jedinice, sakupljanje oružja i municije, pribavljanje raznih podataka, naročito o djelovanju ustaša i Talijana, i sl.

Izvršavanje ovih (i drugih) zadataka ostvarivano je tako što je borbena jedinica već od početka postojanja organizirana na određenim vojno-formacijskim osnovama (desetina, vod ,kasnije i četa), ali je zapravo partijska organizacija u njoj odlučivala i o tim (vojno-organizacijskim) oblicima i o sveukupnoj djelatnosti jedinice.[52]

Rješavanje ostalih zadataka, dakle onih izvan same borbene jedinice, ostvarivano je izravnim dodirima s komunistima u naseljenim mjestima.

S obzirom na to da su vinodolski komunisti i u doba bivše Jugoslavije održavali veze naročito s komunistima Drežnice, Liča, Fužina i Hreljina, oni su se i u vrijeme pokretanja oružane borbe samoinicijativno orijentirali na pojačanje tih veza, imajući u vidu zajedničke zadatke, tj. pokretanje ustanka — oružane borbe. Zbog tih je razloga još prije osnivanja borbene jedinice na Viševici, a u sklopu priprema za njeno osnivanje, Blaž Kalafatić bio kod Josipa Cuculića, sekretara partijske organizacije u Hreljinu, a s Franom Antonićem-Dogljačem i kod Andrije Bubnja u Fužinama.[53] U isto su vrijeme bili u Fužinama Vlade Car i Andre Kršul (iz Selaca), i to kod Viktora i Andrije Bubnja.[54] Posebno je značajna i uspješna bila aktivnost Milana Mataije iz Ledenica u pravcu uspostavljanja i učvršćivanja veza s komunistima Drežnice i Brinjskoga gornjega kraja.[55] S obzirom na to da je Milan Mataija bio na ovim zadacima u Brinjskom gornjem kraju upravo u

---

[52] Usp. A. Tus, n. dj., str. ... 109. i dalje. I A. Tus, Stanko Kombol, Petar Frković: »Osnivanje, razvitak i vojno-operativna djelatnost vinodolskih borbenih jedinica 1941«, u ovom svesku VZ; A. Tus: »Veze partizanske jedinice sa susjednim područjima u 1941«, u ovom svesku VZ. Sastanak partijskog aktiva na Viševici u prvoj polovici kolovoza imao je vrlo veliko značenje za daljnje usmjerivanje djelatnosti vinodolskih komunista jer je održan u vrijeme kada je glavni zadatak jesenovačkih odluka bio oživotvoren, tj. bila je osnovana borbena jedinica. Sada se njenu rukovodstvu samo po sebi postavilo pitanje u kojem pravcu usmjeriti daljnje djelovanje. Upravo na tom sastanku su dati odgovori i na to pitanje, čime je zapravo i počelo njihovo ostvarivanje. Zbog toga ovaj sastanak i na njemu donijeti zaključci imaju izuzetno značenje za djelovanje naročito rukovodstva borbene jedinice, ali i vinodolskih komunista u toku idućih tridesetak dana, jer su na njemu zauzeti sasvim jasni stavovi o pravcima toga djelovanja. Imajući sve to na umu, nastojali smo točnije datirati njegovo održavanje i zaključili smo da je održan oko 12. kolovoza.

[53] Usp. A. Tus, n. dj., str. 108.

[54] Usp. dr V. Antić, n. dj., str. 536.

[55] Usp. P. Frković, v. bilj. 23.

dane kada je pripreman i održan sastanak u Jesenovi (vjerojatno zbog toga nije ni bio prisutan na tom sastanku), moguće je i po tome zaključiti da su vinodolski komunisti i prije donošenja svoje odluke o pokretanju oružane borbe intenzivno nastojali raspraviti novonastalu situaciju i svoje zadatke i s pokretačima NOB u navedenom kraju naseljenom stanovništvom srpske narodnosti. Iako nešto kasnije (u kolovozu), i organizatori NOB iz Brinjskoga gornjega kraja poduzeli su neke mjere u pravcu uspostavljanja izravnih veza s krmpotskim komunistima.[56]

Uskoro nakon osnivanja borbene jedinice na Viševici odlukom njena rukovodstva uspostavljene su stalne veze s komunistima Liča i Fužina te Drežnice. Štaviše, komunisti Liča i Fužina bili su u to vrijeme u svom djelovanju, naročito što se vojno-organizacijskih i vojno-operativnih pitanja tiče, uglavnom usmjereni na Viševicu (na Viševicu su otišli i prvi borci iz tih mjesta, tamo je otpremljeno i desetak pušaka iz Liča i Fužina, zatim razna vojna oprema i sl.), pa je tako Viševica postala i središte okupljanja boraca i iz ovog dijela Gorskoga kotara, a time i važan činilac u razvitku NOB-e i na tom području.

Već u prvoj polovici kolovoza rukovodstvo s Viševice vlastitom je inicijativom uspostavilo vrlo čvrste, organizirane i redovne veze s aktivistima u Bribiru, Ledenicama i Selcima, a uskoro i u Novom, Grižanima, Krmpotama, Crikvenici i Tribĭju. Na tim su zadacima u prvo vrijeme bili neposredno angažirani Tomo Strizić, Milan Mataija, Blaž Kalafatić i Andrija Tus, usmjerujući ili dogovarajući se s aktivistima u naseljenim mjestima o organizacijsko-političkim i raznim praktičnim djelatnostima.[57]

Ali za pravilno razumijevanje rukovodne uloge koju su ostvarivali spomenuti komunisti, bit će potrebno šire i temeljitije istražiti i objasniti sve činitelje koji su uvjetovali da se rukovodstvo borbene jedinice na Viševici u prvo vrijeme svoga postojanja (kolovoz) pretežno orijentiralo na izvršavanje organizacijsko-političkih, a manje vojno-operativnih zadataka. Čini se da je o tim pitanjima na Viševici temeljitije raspravljeno oko 12. kolovoza i da su tada smatrani važnijima zadaci koje smo prethodno ukratko opisali (organiziranje vojne jedinice, organiziranje pribavljanja prehrambenih i drugih potrepština, sakupljanje oružja i druge vojne opreme, povezivanje s komunistima Gorskoga kotara, Drežnice i Gornjega kraja i s aktivistima u Vinodolu), nego vojno-operativno djelovanje. U nedostatku potrebnih podataka danas je teško zaključiti da li je takvo usmjerivanje u svom djelovanju bilo tada sasvim ispravno i da li je već tada bilo istovremeno moguće izvoditi i vojno-operativne akcije. Raspoloživa povijesna građa upućuje na

---

[56] Veze vinodolskih komunista s komunistima Drežnice i Brinjskoga gornjega kraja imaju izuzetno povijesno značenje. Šire o tome pišu: Andrija Tus: »Uspostavljanje veze vinodolskih komunista s komunistima susjednih mjesta«, u ovom svesku VZ; Josip Butorac: »Krmpote u NOB 1941«, u ovom svesku VZ, i Petar Frković, usp. bilj. 23.

[57] Usp. A. Tus, n. dj., str. 113. i dalje.

zaključak da je partijsko rukovodstvo Hrvatske neizvođenje vojno-operativnih akcija smatralo neispravnim i poduzimalo je neke mjere da se to stanje na čitavom primorsko-goranskom području izmijeni.[58]

S tim u vezi imaju određeno značenje i sastanci koje su u drugoj polovici kolovoza održali predstavnici partizanske jedinice s Viševice i neki goranski komunisti,[59] pri čemu je važno napomenuti da je rukovodstvo s Viševice planiralo usmjeriti svoju vojno-operativnu djelatnost prije svega na željezničku prugu u predjelu oko Liča i Fužina, u kojem je pravcu smatralo suradnju s komunistima Liča i Fužina veoma potrebnom, pa su na prvom zajedničkom sastanku održanom na šumskom predjelu zvanom Stup, dogovorene neke od pripremnih mjera. Uskoro je na inicijativu nekih goranskih komunista, a iz do sada nedovoljno istraženih razloga, održan drugi sastanak (na Bitoraju) na kojemu su ponovo pretresena ista pitanja, ali do usklađivanja stajališta nije došlo jer su neki goranski predstavnici sada zastupali drugačija stajališta, tj. da je vojno-operativna aktivnost neizvediva ili skopčana s mogućnošću potpunog uništenja borbene jedinice na Viševici, koje da bi Talijani mogli izvršiti kao »odmazdu« za diverzantsku (ili sličnu) akciju. Stajališta predstavnika borbene jedinice s Viševice o potrebi izvođenja vojno-operativnih akcija podržavali su i neki na sastanku prisutni goranski komunisti, a pogotovu Frane Starčević iz Liča. Čini se da su i ova razilaženja ipak utjecala na to da se s takvim akcijama započne nešto kasnije nego što je to bilo moguće.

Prema prethodno iznesenom proizlazi zaključak da je organiziranje rukovođenja pripremama i pokretanjem oružane borbe prolazilo razne faze, ali da je već u danima neposredno nakon sastanka u Jesenovi to rukovođenje poprimilo čvršći organizacioni oblik i u kolovozu, nakon osnivanja borbene jedinice, već je to bilo organizirano rukovodstvo idejno-političke i vojno-operativne djelatnosti, koje je tu svoju rukovodnu ulogu ostvarivalo na većem dijelu vinodolskog područja.

Za tadašnja revolucionarna zbivanja u Vinodolu (srpanj — kolovoz) bit će potrebno temeljitije istražiti još neka pitanja, a naročito:

— organizacijsko-kadrovsko stanje u redovima partijskih organizacija,

— djelovanje pojedinih vinodolskih partijskih organizacija u ostvarivanju jesenovačkih odluka.

Na osnovi rezultata dosadašnjih istraživanja na ova se pitanja ne može potpuno odgovoriti, prije svega iz razloga što su ta pitanja temeljitije istražena tek za bribirsko i selačko, a nešto manje i za ledeničko područje.

Već smo naveli da su u to vrijeme nastupile i određene organizacijske promjene u nekim vinodolskim partijskim organizacijama. To

---

[58] Usp. »Zbornik dokumenata NOR«, Tom II, k. 2, d. 11; Slavko Markon: »Prenošenje prvih direktiva za otpočinjanje oružanih napada na okupatorske vojne snage«, Zagreb 1941—1945, k. 1, izdanje: Spektar, 1972.

[59] Usp. A. Tus, n. dj., str. 119. i 120.

se, prije ostalih, odnosi na bribirsku i ledeničku partijsku organizaciju, s obzirom na to da su gotovo svi njihovi najistaknutiji članovi već prvih dana kolovoza prešli u borbenu jedinicu. Bili su to: Toma Strizić, Blaž Kalafatić, Andrija Tus,[60] Franjo Mureta, Josip Saftić i nešto kasnije Stjepan Brozičević iz Bribira; Milan Mataija, Jura Mataija Žirica i kasnije Petar Komadina i Ivan Mataija Smuta iz Ledenica. Budući da su do tada u Bribiru postojale dvije partijske jedinice-ćelije, one su osnivanjem borbene jedinice na Viševici prestale postojati, a slična je situacija bila i s ledeničkom partijskom jedinicom.

S obzirom na to da su u kolovozu na Viševicu došli još neki komunisti, tj. Josip Brnčić i Joso Štajner iz Zagreba te Vlado Car iz Selaca, i oni su pripadali jedinstvenoj partijskoj organizaciji u borbenoj jedinici koja je dakle imala ukupno 13 članova.[61] Sekretar te organizacije bio je Toma Strizić, što se na Viševici smatralo kao »rješenje samo po sebi«, iako na tu dužnost nije ni biran ni postavljen. (Sasvim neovisno o zaduženjima u borbenoj jedinici, on je smatran i prihvaćen kao najodgovorniji i najautoritativniji rukovodilac, što je potvrda više njegove rukovodne uloge.) Istovremeno je biran (ili »prihvaćen«) Blaž Kalafatić kao zamjenik sekretara partijske jedinice.

U naseljenom području Bribira i Ledenica, kako smo naveli, tada nije postojala posebna partijska organizacija, već su komunisti, članovi KP, bili izravno ili posredno vezani za partijsku organizaciju u borbenoj jedinici. U Bribiru su bile 4 (četiri) takva, i to: Josip Tonković Prikputa, Rafe Veljačić, Franjo Antonić Dogljač i Franjo Tus, a u Ledenicama i Krmpotama 6 (šest), i to: Ladislav Vivoda, Anton Komadina, Josip Komadina, Stevo Komadina, Luka Butorac i Mirko Balen. Da li je ovakva organizacijska struktura proizašla kao rezultat rasprave i dogovora, to danas nije moguće pouzdano utvrditi. Čini se, međutim, prihvatljiv zaključak da to unutarpartijsko organizacijsko pitanje nije tada temeljitije raspravljano.

U kolovozu su u KP primjeni i:

JOSIP DORIĆ, krojački radnik, rođen 1922. u Bribiru, i

BOŽO SPOJA, radnik, rođen 1922. u Bribiru.[62]

Organizacijska struktura bribirske i ledeničke partijske organizacije nije u to vrijeme bila usklađena s uputa OR iz Karlovca, iako se to, s obzirom na nadležnost toga rukovodstva, moglo očekivati. Na

---

[60] Andrija Tus je već 1932. bio uključen u naprednu djelatnost u Bribiru, a već od 1934. pripadao je i bribirskoj organizaciji komunista. (Usp. bilj. 9.) Od 1936. bio je na radu izvan Vinodola, pa se u Bribir vratio krajem travnja 1941. i uključio se u revolucionarnu djelatnost. Njegova organizirana revolucionarna djelatnost datira od 1934.

[61] Krajem kolovoza došao je na Viševicu i Ivan Skočilić iz Bribira. Po njegovu sjećanju (bilješka u mojem arhivu) i on je tada bio član KP, ali to pitanje nije do kraja istraženo, pa Skočilića ne navodim kao člana KP.

[62] Prema usmenom kazivanju obojice kojima je od tada »priznat« i partijski staž.

takav zaključak upućuje uspoređivanje unutarpartijskih organizacijskih oblika djelovanja bribirske i ledeničke partijske organizacije s uputama koje je OR iz Karlovca izdalo 26. kolovoza 1941 (u obliku »Okružnice broj 1«), a u kojima se u točki 2. navodi da se u »partizanskim odredima« osnivaju posebne partijske ćelije, dok se za pojedina područja osnivaju rukovodstva, a na manjim dijelovima takvih područja da se osnivaju »rajonski komiteti« s »rajonskim zapovjednikom i komesarom«.[63] Nekoliko dana kasnije (3. rujna) OR Karlovac je (u obliku »Okružnice broj 3«)[64] izdalo detaljnije upute za rad »rajonskih komiteta«, posebno u odnosu na »partizanske odrede«, a posebno za djelovanje u naseljenim mjestima.

S obzirom na to da ne raspolažemo nikakvim podacima o tome da je Ivo Marinković, u vrijeme boravka na Viševici (10. i 23—25. rujna) i u Selcima — Crikvenici (26—28. rujna) prenosio upute sadržane u navedenim okružnicama na vinodolske komuniste, a ne postoje ni pouzdani podaci o tome da su im ove okružnice dostavljene u pismenom obliku, zaključivanje o eventualnoj primjeni tih uputa osnivala bi se samo na pretpostavkama. Pri tom je potrebno istaći da je težište Marinkovićeva djelovanja bilo usmjereno prije svega na operativnu djelatnost borbene jedinice.

U Selcima su u to vrijeme također nastupile neke kadrovske promjene. Naime, Ive Jeličić Tominčić djelovao je na zadacima NOB-e u Vrbovskom gdje je bio i zaposlen, pa je sve rjeđe dolazio u Vinodol, tako da je partijskom organizacijom rukovodio Vjekoslav Lončarić. Istovremeno (u srpnju) se u Selcima nastanio i MATE KRŠUL — inače Selčanin, rođen 1912, koji je kao građevinski tehničar 7—8 godina do tada bio na radu u Srbiji. Odmah po dolasku u Selca uključio se u djelatnost na zadacima NOB.

U Partiju su primljeni i BARICA HANZIĆ, učiteljica u Selcima, NIKOLA LONČARIĆ ANDRINIĆ i LUDVIG HRELJAC.[65]

U srpnju se nastanio u Novom JOSIP ĐERĐA i uskoro po dolasku povezao se s novljanskim naprednim aktivistima, pa je u kolovozu osnovao i partijsku organizaciju kojoj su članovi, uz već spomenute Franka Kriškovića i Ivana Šebalju bili i

IVAN RADETIĆ FERDO koji je tada postao i sekretar partijske organizaicje u Novom, inženjer šumarstva, rođen 1913. u Novom, i

MARIJA VUKOVIĆ DUNJA, službenik u rasadniku, rođena u Virovitici 1912.[66]

U Grižanima je, vjerojatno početkom rujna, osnovana partijska organizacija kojoj su članovi, osim već spomenutih Tome Mavrića koji

---

[63] Usp. Zbornik dokumenata NOR, Tom V, k. 1, d. 13.
[64] Isto, d. 18.
[65] Usp. dr V. Antić, n, dj., str. 550. i 563.
[66] Usp. »Razvitak NOB u Novom 1941«, u ovom svesku VZ. Također kazivanje Josipa Đerđe i Marije Vuković-Dunje, zapisi u mojem arhivu.

je sada postao sekretar partijske organizacije, Ivana Hreljca i Luke Marušića, bili:

DRAGO MELEH, pekarski radnik, rođen u Grižanima 1913;

SLAVKO BLAŠKOVIĆ, radnik, rođen u Grižanima 1912; član KP od 1938;

MATE SAFTIĆ, građevinski tehničar, rođen u Grižanima 1921.[67]

Krajem kolovoza ili početkom rujna osnovana je i u Triblju partijska organizacija kojoj su članovi, osim spomenutog Ivana Šverka koji je tada postao sekretar organizacije, bili:

DRAGO GAŠPAROVIĆ, službenik, rođen u Triblju 1921, i

ZLATKO TREPIĆ, službenik, rođen 1918. u Prijedodru,[68] član KP od 1938.

Istovremeno (u kolovozu) je reorganizirana i crikvenička partijska organizacija kojoj je sekretar postao Viktor Bubanj, a član je bio i spomenuti Rafe Brozičević koji je djelovao i u dramaljskoj partijskoj organizaciji, te spomenuti Karlo Radil i

VLADO MATETIĆ, oficir bivše jugoslavenske vojske, rođen u Lovranu 1911.[69]

Prema tome su u kolovozu i prvih dana rujna djelovale u Vinodolu ove partijske organizacije:

U borbenoj jedinici kojoj su pripadali i članovi KP koji su kao takvi djelovali u nasaljenim mjestima (Bribiru i Ledenicama). Ova je organizacija imala ukupno 23 člana,[70]

u Dramlju s ukupno 4 člana,
u Crikvenici s ukupno 4 člana,
u Grižanima s ukupno 6 članova,
u Novom s ukupno 4 člana,
u Selcima s ukupno 6 članova i
u Triblju s ukupno 3 člana.

Ukupno je dakle u to vrijeme u Vinodolu djelovalo 50 članova KP organiziranih u 7 partijskih jedinica, i JOSIP ĐERĐA kao delegat CK KPH za Hrvatsko primorje.

Za ovo je razmatranje potrebno istaći i to da su tri od navedenih organizacija (u Grižanima, Novom i Triblju) osnovane u vrijeme početka NOB-e, dakle u vrijeme kada je njihovo postojanje i djelovanje

---

[67] Usp. Jure Pelić: »Razvitak NOB u Grižanima 1941«, u ovom svesku VZ.

[68] Usp. Usmeno kazivanje Draga Gašparovića, zapis u mom arhivu.

[69] Usp. Vlado Matetić: »Uključivanje Crikvenice u NOB 1941. godine«, u ovom svesku VZ.

[70] Zaista nije danas jednostavno objasniti kakva je tada zapravo bila partijska organizacijska struktura na bribirskom i ledeničkom području. Intenzivno su partijski, u duhu uobičajenih organizacijskih oblika, dakle češćim sastajanjem, dogovaranjem, izvještavanjem o učinjenom i preuzimanjem novih zaduženja, djelovali uglavnom samo članovi KP na Viševici. Oni članovi KP koji su živjeli u naseljima Bribira i Ledenica, dobivali su osnovne ili konkretne zadatke od članova partijskog rukovodstva na Viševici, jednako, kao i mnogi drugi aktivisti koji nisu bili članovi KP.

bilo izuzetno važno, te da je u tom vremenu reorganizirana i crikvenička partijska organizacija. U odnosu na razdoblje prije travnja 1941. Partija je ojačala za 10 (deset) novih članova, ne uzimajući u obzir one koji su u to vrijeme kao članovi KP došli na ovaj teritorij.[71]

Naša nastojanja usmjerena u pravcu točnijeg utvrđivanja članova SKOJ-a i kandidata KP, nisu dala povoljne rezultate jer su ta pitanja neistražena i podaci o njima vrlo oskudni. Poznato je, međutim, da je u to vrijeme djelovala organizacija SKOJ-a u Selcima s 4 člana, u Bribiru s 15 članova, u Dramlju s 5 članova i nešto kasnije u Crikvenici s 5 članova.

U organiziranoj djelatnosti na izvršavanju zadataka NOB-e djelovao je velik broj Vinodolaca od kojih se većina smatrala komunistima. Izuzetno je teško utvrditi koliko je u Vinodolu bilo takvih, ali u svakom slučaju više od 100. Još je teže utvrditi koliko je Vinodolaca bilo uključeno u NOB-u bez obzira na to u kojim oblicima su bili uključeni. Približne procjene upućuju na zaključak da je takvih ukupno bilo preko 400.

Osim opisanih djelatnosti, navodimo još neke značajnije. Tako su krmpotski komunisti (Mirko Balen), po uputama i dogovoru s Milanom Mataijom, surađivali s komunistima iz Brinjskoga gornjega kraja; Ivan Brozičević, tada zaposlen u Sv. Jurju, bio je po uputi i u dogovoru s Tomom Strizićem i Viktorom Bubnjem već izvršio prve dodire s nekim naprednim Senjanima; Selački su komunisti organizirali široku agitaciono-propagandnu djelatnost i prikupljanje materijalnih potrepština za partizansku jedinicu. Kao i selački, na istim su zadacima djelovali i grižanski, novljanski, dramaljski, tribaljski i crikvenički komunisti. Već su u to vrijeme dramaljski komunisti uspostavili i veze s naprednim aktivistima na otoku Krku, a i redovitu vezu s tribaljskim komunistima i onima u Kraljevici, Šmriki i okolnim mjestima.

Spomenuli smo da ne postoje potrebni podaci o uključivanju svih vinodolskih komunista u izvršavanje jesenovačkih odluka neposredno nakon sastanka u Jesenovi. Čini se, međutim, da tada, tj. na sastanku u Jesenovi, nije ni raspravljano pitanje prenošenja odluka na komuniste iz onih mjesta iz kojih na sastanku nije bilo predstavnika. U raspoloživoj memoarskoj građi nema o tome nikakvih podataka, štoviše, nema podataka ni o tome da li su crikvenički komunisti raspravljali o tim zaključcima nakon što ih je s njima upoznao Ivan Brozičević koji je bio prisutan u Jesenovi.[72] Zbog toga je vrlo teško i odgovoriti na prethodno pokrenuto pitanje, ali se iz raspoloživih podataka u ko-

---

[71] Prethodno smo naveli da su u ljetu (srpanj — kolovoz) u Vinodol došli članovi KP Slavko Blašković, Josip Brnčić, Josip Đerđa, Mate Kršul i Joso Štajner.

[72] Ivan Brozičević je u posebnom objašnjenju ovoga pitanja naveo da je on, nakon održanog sastanka u Jesenovi, s tada donijetim zaključcima upoznao Josipa Cara iz Dramlja i Viktora Bubnja. Budući da ni Bubanj, a ni Car nisu o tome ništa pisali, nismo mogli ovaj navod Brozičevićev i s te strane potkrijepiti. (Objašnjenje I. Brozičevića u mom arhivu.)

jima se opisuje djelovanje vinodolskih komunista nakon sastanka u Jesenovi, može pouzdano zaključiti da su ostvarivanju svih jesenovačkih odluka pristupile bribirska i ledenička partijska organizacija.

Raspoloživi podaci upućuju i na zaključak da neka vinodolska područja u to vrijeme još nisu bila organizirano uključena u NOB-u. To se odnosi na sela Gornjih i Donjih Zagona, na sela i zaseoke uz cestu od Novoga prema Senju (Povile, Klenovica itd.), zatim na područje tadašnje općine Sv. Jakov (Jadranovo) i dijela crikveničke općine. Pokrenuta oružana borba imala je, međutim, u svim tim naseljima pristaša, negdje više ,drugdje manje, ali je organizirano prodiranje utjecaja NOB-e na tim područjima, a naročito u zagonskim selima, uslijedilo još u toku 1941. ili prvih mjeseci 1942.

Tako su početkom rujna, odnosno dva mjeseca nakon sastanka u Jesenovi i neposredno pred osnivanjem novog OK KPH za Hrvatsko primorje u Crikvenici, vinodolski komunisti u svojoj revolucionarnoj djelatnosti postigli značajne uspjehe kojih se značenje ogleda naročito u ovome:

— osnovana je borbena jedinica koja je već u rujnu imala oko 35 boraca iz Vinodola;

— osnovane su tri nove partijske ćelije (u Grižanima, Novom i Triblju) i jedna reorganizirana (u Crikvenici), te je u to vrijeme u KP primljeno 10 novih članova;

— vinodolski su se komunisti međusobno čvršće organizacijski povezali, u čemu je značajnu ulogu vršilo tek nastalo političko-vojno-operativno rukovodstvo koje se nalazilo u sastavu borbene jedinice na Viševici, a na tim su zadacima u kolovozu već djelovali i Josip Đerđa i Mate Kršul;

— planskim djelovanjem toga rukovodstva čvršće su se povezali s komunistima susjednih goranskih naselja (Lič, Fužine), zatim Drežnice i Brinjskoga gornjega kraja, čime je Vinodol, odnosno njegova tek osnovana borbena jedinica postala značajan faktor i za produbljivanje bratstva i jedinstva hrvatskog i srpskog naroda na ovom području;[73]

— dovršene su i pripreme borbene jedinice za izvođenje vojno-operativnih akcija (akcije su započete u noći od 9. na 10. rujna), od kojih su prve izvedene na području Liča i Fužina.

Bili su to, sasvim očito, rezultati kojih je značenje prelazilo granice ne samo Vinodola već i Hrvatskog primorja, odnosno Gorskoga kotara. Kako su to bili tek prvi dani NOB-e, kada su vinodolski komu-

---

[73] U povezivanju vinodolskih komunista s komunistima iz Brinjskoga gornjega kraja, kako smo naveli, uspješno je djelovao Milan Mataija. Novija istraživanja upućuju na zaključak da je u to vrijeme bio uspostavljen i dodir nekih krmpotskih (Mirko Balen) i brinjskih komunista. Ovo povezivanje nije bilo moguće temeljito istražiti, ali je vrlo vjerojatno da je Mirko Balen na tome radio po uputama i sa znanjem i Milana Mataije i Tome Strizića.

nisti djelovali bez redovnih i organiziranih veza s partijskim rukovodstvima, a to znači i uz nedostatak potrebnih uputa za djelovanje, ovi uspjesi imaju još veće značenje.

Pogrešno bi, međutim, bilo zaključiti da i u tom djelovanju nije bilo slabosti, naročito organizacijskog, ali i idejno-političkog značenja. Očitovale su se i u nedovoljnoj odlučnosti nekih komunista u smjelijem uključivanju mnogih Vinodolaca u organiziranu djelatnost (ta je pojava, iako različitog inteniziteta došla do izražaja u većem dijelu vinodolskih naselja), crikvenička organizacija morala je biti znatno reorganizirana, bilo je i nepravilnog gledanja u odnosu na neke aspekte izvođenja diverzija u naseljenim mjestima,[74] odviše je vremena prošlo od osnivanja borbene jedinice pa do njene vojno-operativne aktivizacije (punih 40 dana), bilo je i pojava sektaškog odnosa u primanju novih članova u KP (naročito u Bribiru, Ledenicama i Grižanima).

Svakako je jedna od značajnih slabosti bila u tome što nije pridavana potrebna pažnja temeljitom razmatranju političke platforme pokrenute borbe. Malobrojni memoarski zapisi u kojima se iznose vrlo kratki podaci i o tom pitanju, upućuju na zaključak da je politička orijentacija bila u ovom pogledu u osnovi pravilna, ali da je bilo i zastranjivanja. Tako, npr., Andre Kršul navodi da je još u Jesenovi dogovoreno o potrebi djelovanja »... sa šire političke platforme...«[75] U duhu tog stajališta je Blaž Kalafatić, po odluci bribirske partijske organizacije, pokušao uspostaviti aktivan politički dodir s nekim viđenijim HSS-ovcima, tj. s Franjom Boričem iz Crikvenice (kotarski »narodni zastupnik« za crikvenički kotar )i Matom Šimcem iz Bribira (zamjenik »narodnog zastupnika« za novljanski kotar). Borić je reagirao riječima: »Ja sam se dosta borio za narod, sada treba misliti na sebe«, a Mato Šimac — da je situacija složena i teška pa da zato »sada treba biti pametan«.[75a] I selački su komunisti, na istoj političkoj osnovi, nastojali uspostaviti dodir i s nekim viđenijim građanskim političarima, pa su već u kolovozu uključili u NOP Ivana Pobora, ranijeg pripadnika sokolskog rukovodstva u Selcima, a inicijativom Vjekoslava Lončarića (tadanjeg sekretara selačke partijske organizacije) preko Pobora je povezan s NOB-om i poznati svećenik Svetozar Rittig, koji je tada živio u Selcima.[75b] O ovim je pitanjima Blaž Kalafatić još 1951. zapisao: »Interesantna su i neka druga shvaćanja propusta i grešaka koje su proizlazile iz nepravilnih ocjena karaktera NOP-a. Iz nedovoljnog poznavanja, u prvim danima ustanka, linije KPJ, bilo je kod pok. Strizića i izvjesnog broja nas koji smo se nalazili oko njega — sklonosti — da tako kažem, odlaska 'ulijevo' (pravljenje analogije s oktobarskom revolucijom, prisvajanja crvene zastave kao simbola borbe, računajući našu borbu klasnom itd.). No ta pitanja već su u prvoj polovici VIII

---

[74] Usp. dr V. Antić, n. dj., str. 558; Blaž Kalafatić: »O djelovanju vinodolskih komunista 1941«, IHRPH — MG-69-II-12.

[75] Usp. dr A. Antić, n. dj., str. 545.

[75a] Usp. A. Tus, n. dj., str. 104.

mjeseca, uz pomoć drugova iz CK KPH (drug Marinković), bila pročišćena i razjašnjena . . .«[76]

U razmatranju ovoga zapisa B. Kalafatića korisno je imati u vidu i spomenutu »Okružnicu broj 3« od 3. rujna koju je izdalo OR Karlovac, u kojoj je u točki »G« istaknuo i ovo: »Treba bazirati rad na marksizmu i lenjinizmu ,da se omogući razumijevanje *klasnoga karaktera ove borbe.*« (Potcrtao M. P.) I to, dakle, upućuje na zaključak da su »lijeva zastranjivanja« koja su u shvaćanju biti pokrenute borbe postojala i na Viševici mogla biti potaknuta i ovakvim uputama, što bi svakako treba dublje istražiti.

Imajući na umu navedene i još neke memoraske zapise, a posebno — sjećanja koja su o ovim pitanjima iznijeli neki vinodolski prvoborci na sastanku održanom u Crikvenici 20 rujna 1975, mogli bismo o tome zaključiti ovo:[77]

1. Politička platforma pokrenute borbe u Vinodolu u prvim danima (srpanj, kolovoz) nije posebno raspravljana ni na jednom od sastanaka političkog rukovodstva NOB-e u ovom kraju. Stavovi i shvaćanja platforme (linije KPJ) pokrenute borbe proizlazili su prije svega iz cjelokupne dodatašnje revolucionarne djelatnosti vinodolskih komunista i njihova uvjerenja o potrebi proleterske revolucije koju su očekivali i za koju su se organizirano pripremali. Prema tome je i to shvaćanje sastavni dio kontinuiranog procesa u razvoju revolucionarne misli i revolucionarne djelatnosti u Vinodolu.

2. Naglašeni antifašizam kao orijentacija (bez obzira kolika) da se u pokrenutoj borbi traže saveznici i iz redova građanskih političkih sredina (HSS, »Sokol« i sl.) bio je posljedica s jedne strane — partijske direktive (iako je vrlo teško ocijeniti u kolikoj je mjeri ta direktiva bila objašnjena i prihvaćena, ali je ipak postojala), a s druge strane — da se u nadošlom ratno-revolucionarnom razdoblju zajednički djeluje s onima koji su u tim građanskim političkim sredinama pripadali tzv. lijevom krilu ili su bili izrazitije antifašistički opredijeljeni.

3. Započeta borba u Vinodolu, kao sastavni dio od KPJ pokrenute borbe, shvaćena je i kao nacionalno-oslobodilačka jer je bila usmjerena protiv talijanske okupacijske djelatnosti. S tim u vezi prisutnost talijanskih okupacijskih jedinica i ustaški režim, kao objektivna stvarnost, znatno su potencirali odlučnost komunista u njihovu usmjeravanju na pokretanje oružane borbe.

---

[75b] Usp. dr V. Antić, n. dj., str. 559.

[76] Usp. B. Kalafatić, sjećanje, bilj. 21. B. Kalafatić je u usmenom kazivanju (zapis u mojem arhivu) objasnio da je tada pogrešno naveo »polovica VIII mjeseca« kao vrijeme kada je Marinković bio na Viševici, jer da je to zapravo bilo potkraj rujna.

[77] Na tom su sastanku u Crikvenici, u rujnu 1975, bili: dr Vinko Antić, dr Josip Brnčić, Rafe Brozičević, Vlado Car, Josip Gršković, Jure Juričić, Franjo Kleković, Petar Komadina, Stanko Kombol, Andre Kršul, Vjekoslav Lončarić, Franjo Mureta, dr Zvonko Petrinović, Ladislav Vivoda i Mladen Plovanić. Bilješka o toku rasprave u mom arhivu.

4. Napad Njemačke na SSSR bio je onaj prijelomni momenat kada se i »obveza svjetskog proletarijata da pomogne zemlji radnika i seljaka«, koja (zemlja) je bila ugrožena od fašističkih armija, smatrala potrebom i dužnošću i kada je u sklopu toga (dakle, u sklopu oružane, revolucionarne borbe) promjena društvenog sistema smatrana realno sasvim ostvarivom.

To bi po našoj ocjeni bili osnovni zaključci o pitanjima koja ulaze u okvir istraživanja i analiziranja shvaćanja biti pokrenute borbe, ali budući da je riječ o pitanjima znatno šireg značenja, bit će potrebno da se i dalje istražuju s obzirom na poglede i stajališta OK KPH u Sušaku, OK u Karlovcu i CK KPH, jer su ta rukovodstva vršila određeni (nedovoljno istražen) utjecaj na djelatnost vinodolskih komunista.

Pri tom je potrebno naglasiti da unatoč tome što pitanja političke platforme pokrenute borbe nisu bila do kraja jasna i da je u tome bilo izvjesnih zastranjivanja, orijentacija na masovno uključivanje stanovništva u NOB-u, bez obzira, dakle, na politička određenja, postojala je u djelatnosti vinodolskih komunista od prvih dana NOB-e. U tom kontekstu trebat će dublje istražiti naročito pitanje orijentacije na pokušaj uključivanja u borbu nekih viđenijih HSS-ovaca (Franjo Borić iz Crikvenice, »narodni zastupnik« u crikveničkom kotaru, i Mato Šimac iz Bribira, zamjenik »narodnog zastupnika« u novljanskom kotaru), zatim uspješno uključivanje u NOB-u Svetozara Rittiga i nekih istaknutiji članova »Sokola« u Selcima ,nešto kasnije (jesen) uspješno uključivanje u NOB-u i spomenutog Franje Borića (davanjem materijalnih priloga), uspješno uključivanje u neke oblike suradnje (materijalni i neki drugi prilozi) nekoliko talijanskih vojnika itd.

Izuzetno je teško danas ocjenjivati koliko su spomenuta stajališta o nekim bitnim pitanjima pokrenute borbe bila posljedica neznanja, nesnalaženja, nedostatka konkretnijih uputa i sl., a koliko nedostatka odlučnosti i spremnosti za još angažiranije djelovanje. Nesumnjivo je da su uzroci bili različiti, dakle i subjektivnog i objektivnog značaja. Ali i za približno vjerodostojno ocjenjivanje toga stanja potrebno je imati na umu svu složenost revolucionarne problematike u to vrijeme kada je svu djelatnost komunista trebalo preorijentirati iz dotadašnjih »mirnodopskih« uvjeta kada su i zadaci i organizacijski oblici i sadržaj rada bili znatno drugačiji, na aktivno-revolucionarne (oružane) uvjete i oblike djelovanja, pa još u vrijeme kada im (vinodolskim komunistima) nisu bila potpuno jasna ni bitna idejna pitanja oružane borbe koju su kao pripadnici i pod rukovodstvom KPJ-KPH pokrenuli i organizirali.

Spomenuli smo da je postupno otklanjanje naročito nekih od navedenih nejasnoća uslijedilo već u rujnu kada je u Crikvenici osnovan novi OK za Hrvatsko primorje[78] i kada je na Viševici u dva navrata

[78] Usp. bilj. 46

boravio Ivo Marinković.[79] To se, prije svega, odnosi na pravilno shvaćanje platforme pokrenute borbe u vojno-političkom rukovodstvu koje se nalazilo u sastavu borbene jedinice.

Osnivanjem OK u Crikvenici započelo je razdoblje kada ovaj OK postupno preuzima rukovođenje sveukupnom djelatnošću na zadacima NOB-e i u većem dijelu vinodolskih mjesta, ali ne, barem ne u znatnoj mjeri, i na bribirskom, odnosno ledeničkom području. To pitanje nije moguće ukratko objasniti, ali je nepobitno da je bribirsko i ledeničko područje i dalje bilo pod utjecajem vojno-političkog rukovodstva u borbenoj jedinici, odnosno partijske organizacije kojom je upravljalo to rukovodstvo. S obzirom na to da je ova borbena jedinica u vojno-operativnom pogledu bila najprije podređena Operativnom rukovodstvu u Karlovcu, a od sredine listopada 1941. primorsko-goranskom partizanskom teritorijalnom štabu,[80] sasvim je razumljivo da je i njeno rukovodstvo svu svoju djelatnost od rujna dalje razvijalo i pod izravnim vođenjem navedenih rukovodstava. Ta pitanja ulaze i u okvir razmatranja odnosa OK za Hrvatsko primorje i primorsko-goranskog teritorijalnog štaba te OK u Karlovcu, u kojim odnosima nisu tokom 1941. bila do kraja usklađena neka pitanja organizacijskog značaja.[81] Čini se da je i to razlog zbog kojega OK za Hrvatsko primorje nije 1941. potpuno ostvario svoju partijsko-političku prukovodnu ulogu i na bribirskom, ledeničkom, krmpotskom i zagonskom području, dakle na onom na kojemu je djelovalo partijsko rukovodstvo iz borbene jedinice. To, međutim, ne znači da OK za Hrvatsko primorje nije imao kontakta s partijskim rukovodstvom u vinodolskoj borbenoj jedinici. Kontakti su postojali, ali kao izrazit oblik suradnje, naročito u rješavanju nekih praktičnih pitanja (snabdijevanje borbene jedinice materijalnim sredstvima i opskrbljivanje štampom NOB). Bilo je i nedovoljno koordinaranih aktivnosti, npr. na grižanskom i tribaljskom području gdje su politički djelovali i OK i partijsko rukovodstvo iz borbene jedinice, odnosno teritorijalni štab. Da li samo iz tih ili iz još nekih neistraženih, pa prema tome i nedovoljno poznatih razloga, raspoloživa povijesna građa prilično jasno upućuje na zaključak o postojanju uočljivih razlika u primjeni nekih organizacijskih oblika djelovanja na području gdje je djelovala bribirsko-ledenička partijska organizacija i ostalog dijela Vinodola gdje je rukovodna uloga OK došla do punog izražaja. Na to ćemo se pitanje kasnije šire osvrnuti, ali je uočljivo da se neki organizacijski oblici, npr. narodne vlasti (NOO-i), pojavljuju na bribirsko-ledeničkom području kasnije nego u ostalom dijelu Vinodola.

---

[79] Ivo Marinković je boravio na Viševici 10. rujna, zatim 24. i 25. rujna. (Usp. »Zbornik dokumenata NOB«, Tom V, k. 1, d. 45).

Prema raspoloživim podacima Marinković je tada prvi put došao u izravni dodir s rukovodstvom borbene jedinice i upoznao ga s bitnim stajalištima OR u Karlovcu o pokretanju, organiziranju i ciljevima NOB.

[80] Ovaj je štab osnovan oko 10. listopada 1941. Usp. M. Plovanić: »Osnivanje partizanskog štaba za Hrvatsko primorje i Gorski kotar 1941. godine. — Dometi ,god. 10, broj 10/1977, str. 5.

[81] Usp. bilj. 46.

OK za Hrvatsko primorje (sjedište u Vinodolu) preuzeo je od samog osnutka (početak rujna) izravno rukovođenje partijskim organizacijama u Novom, Selcima, Crikvenici, Dramlju, Grižanima i Triblju, i kada su ojačane te partijske organizacije, pojačano njihovo osamostaljivanje u radu, a time osposobljeni i kadrovi za partijska (kotarska) rukovodstva, prišlo se u proljeće 1942, i osnivanju kotarskih komiteta KPH za kotare Novi i Crikvenicu.[82]

U to je vrijeme (jesen 1941) NOB u Vinodolu već imala vrlo snažnu potporu i u njoj je aktivno sudjelovao velik broj Vinodolaca, a u nekim (sjevernim) ledeničkim selima u znatnoj većini. Oblici sudjelovanja u NOB bili su različiti, što je, razumljivo, ovisilo o djelovanju partijskih i drugih organizacija, ali i o spremnosti pojedinaca da se u NOB tada uključe samo do izvjesnih granica.

Borbena jedinica je nakon niza vrlo uspješno izvedenih vojno-operativnih akcija tokom rujna i prvih dana listopada[83] ušla u razdoblje kada je intenzitet izvođenja vojnih akcija znatno pao, a u njenim redovima došlo je i do pojave kolebanja, pa i do vraćanja nekih boraca kućama. Te su pojave imale različite uzroke i do sada još nisu temeljitije istražene. No kod toga treba imati na umu da se približavala jesen, a time i kišno razdoblje da je ustaško-okupatorska vlast pojačala represalije nad obiteljima pripadnika borbene jedinice (hapšenje, interniranje), da se kod pojedinaca pojavila nevjerica u skori završetak rata (vjerovanje u brzi završetak rata postojalo je i kod većine partijskog članstva), da su pojedinci razmišljali i o tome kako je u izvođenju vojnih akcija moguće i poginuti ili biti ranjen, za što, čini se, nije ni partijsko rukovodstvo političkim objašnjenjima dovoljno pripremalo borce. Ova pojava prolaznih slabosti imala je nepovoljnog odraza na moral i raspoloženje kod dijela boraca u borbenoj jedinici, ali njeno postojanje nije nikada došlo u pitanje. Ne može se, štaviše, reći ni da je ova pojava imala ozbiljnog nepovoljnog utjecaja u redovima simpatizera i sudionika u NOB-i u naseljenim mjestima, pa je i većina pripadnika borbene jedinice koji su se vratili kućama, nastavila surađivati u NOB i nijedan nije prešao u protivničke, neprijateljske redove.

U to su vrijeme potpuno sazreli uvjeti da se na ličko-fužinskom području osnuje samostalna borbena jedinica, pa je ona u prvoj polovici studenog i osnovana i u nju su prešli svi borci s toga područja koji

---

[82] Do sada je ovo pitanje vrlo malo istraženo, pa bi i temeljitija zaključivanja, vezana uz te događaje, bila u sadašnjoj situaciji znatno opterećena pretpostavkama. Ipak, čini se prihvatljivom ocjena da je i tada postojao nedostatak iskustva kao posljedica nerješavanja ovih pitanja još u predratnom razdoblju (nakon 1937).

[83] Usp. bilj. 52. Radi se o dvjema akcijama izvedenim u noći 9/10. rujna (dizanje dinamita i diverzija na pruzi), jedne akcije na pruzi kod Vrata izvedene oko 22. rujna, koja je djelomično uspjela, tri uspješno izvedene akcije na prometnici od Breza do Stalka, izvedene krajem rujna i prvih dana listopada, i jedna akcija na pruzi kod Vrata izvedena 5. listopada.

su bili u sastavu vinodolske jedinice na Viševici, a i neki iz delničke jedinice. Nešto kasnije, prvih dana studenog, od zajedničke jedinice odvojili su se i borci ledeničkog područja pa su početkom studenog osnovali svoju borbenu jedinicu na Ričičkom Bilu.[84]

No prije toga, tj. oko 10. listopada, osnovan je pri delničkoj borbenoj jedinici partizanski štab za teritorij Hrvatskog primorja, Gorskoga kotara i Drežnice, u koji je, uz Veljka Kovačevića kao komandanta i Iva Vejvode kao komesara, ušao i Tomo Strizić kao operativni oficir. S obzirom na to da je Strizić do tada bio sekretar partijske organizacije u borbenoj jedinici na Viševici, a zbog novog zaduženja nije više mogao vršiti tu dužnost, postao je Blaž Kalafatić sekretar te partijske organizacije. U tom je razdoblju ova partijska jedinica primila u svoje redove već spomenutog Srećka Muretu iz Bribira i

JOSIPA SPOJU-KUZMIĆA, radnika, rođenog u Bribiru 1910, koji je tada djelovao kao aktivist NOB u Bribiru.[85]

U vrijeme odvijanja ovih značajnih događaja OK Karlovac izdao je i neke konkretnije upute o partijskom djelovanju, ali nema nikakvih podataka o tome da su organizacijski oblici djelovanja partijske organizacije u borbenoj jedinici, odnosno u naselju Bribira i Ledenica, bili prilogođeni tim uputama izdanim 5. listopada 1941.[86] U njima se u točki 8. navodi da treba osnovati »rajonske i mjesne komitete i jedinice«. Za »jedinice« se navodi da se »obrazuju u četama« i da »svaka jedinica u četi može imati svoje ćelijska odjeljenja u manjim grupama«. U nastavku se ističe da kontrolu nad radom jedinica u četama, odredima, selima i mjestima vrše kotarski ili rajonski komiteti KP. (Ove su upute proizašle iz poznatog savjetovanja Vrhovnog štaba NOPO Jugoslavije, održanog koncem rujna 1941. u Stolicama.)

Nešto kasnije (10. listopada) poslao je OK Karlovac komandantu kordunskog odreda neka objašnjenja o primjeni ranijih uputa, u kojima se navodi (toč. 3/a) da se veza partijskih organizacija u odredima postiže »putem savjetovanja prije i poslije akcije«. Pod tim se razumijeva »savjetovanje pročelnika jedinica u dotičnom bataljonu ili više bataljona«. Posebno se ističe da »nadležnost nad jedinicama imaju sreski, odnosno rajonski ili mjesni komiteti onog mjesta gdje rade jedinice«.[87] Na bribirsko-ledeničkom području nije tako bilo niti se pristupilo osnivanju ni kotarskog ni rajonskog ni mjesnog komiteta, a nisu primjenjivana ni »savjetovanja pročelnika«.

Nakon svih opisanih događaja razumljivo je da je moralo doći i do organizacijskih promjena u partijskoj »bribirsko-ledeničkoj organizaciji«. Odvajanjem Ledeničana od dotadašnje zajedničke osnovane su dvije partijske organizacije, svaka u jednoj borbenoj jedinici koje su tada djelovale kao »bribirska« i »ledenička«, iako su već bile u sastavu

---

[84] Usp. bilj. 52.

[85] Usp. Usmeno kazivanje S. Murete, J. Spoje i Andrije Tusa. Bilješka u mojem arhivu.

[86] Usp. »Zbornik dokumenata NOR«, Tom V, k. 1, d, 54.

[87] Usp. Isto, d. 62.

I i II primorsko-goranskog bataljona. Time su ove organizacije preuzele na sebe i sveukupno rukovođenje političko-organizacijskim djelovanjem svaka na »svom«, tj. na bribirskom posebno i na ledeničko-krmpotskom području posebno. Na području zagonskih sela djelovale su zajednički i dogovaranjem.

Okolnosti odvajanja Ledeničana i osnivanje njihove posebne borbene jedinice ne objašnjavaju se u memoarskoj građi, odnosno literaturi na istovetan način, pa ih nije moguće vjerodostojno opisati. U praksi je ovo odvajanje urodilo vrlo pozitivnim rezultatima jer je time NOB u ledeničkom, a nešto kasnije i u krmpotskom kraju potpuno poprimila masovni narodni značaj.[88]

Istovremeno je odlučeno da se u odvojenoj ledeničkoj borbenoj jedinici osnuje samostalna, posebna partijska organizacija i da njen sekretar bude Milan Mataija. Također je odlučeno da komandir borbene jedinice bude Petar Komadina, a komesar Ladislav Vivoda.[89]

U razdoblju nakon polovice listopada, kada su talijanske vojne jedinice pojačale svoju djelatnost u nastojanju da češćim ofanzivnim akcijama unište i vinodolsku borbenu jedinicu i da represalijama u pozadini onemoguće razvijanje NOB, nije se NOB razvijala onim intenzitetom kao neposredno prije toga. Ne može se reći da je to bilo krizno razdoblje, iako su neki elementi krize postojali, već bi za to stanje bila ispravnija ocjena — da se radilo o usporenom razvitku NOB, do čega je dobrim dijelom došlo i zbog opisanog stanja u borbenoj jedinici.[90]

To je stanje pratilo i primorsko-goranski teritorijalni štab, a također partijsko rukovodstvo, najprije u zajedničkoj, a poslije odvajanja Ledeničana u svakoj borbenoj jedinici posebno. S obzirom na to da sukako smo već istakli, partijska rukovodstva u objema borbenim jedinicama bila izravno angažirana u organizacijsko-političkom djelovanju na bribirskom odnosno ledeničkom naseljenom području, ona su ovu problematiku pratila i razmatrala i na tom području. Nije poznato da li su ta pitanja posebno razmatrana i u OK za Hrvatsko primorje, ali je vjerojatno da nisu.

Spomenuti primorsko-goranski partizanski štab kao vojno-operativno i vojno-političko rukovodstvo NOB na primorsko-goranskom području osnovan je u to vrijeme i tek je započeo djelovati. S obzirom na to da je upravo u to vrijeme kao posljedica talijanskih ofanzivnih akcija došlo u raznim područjima Hrvatskog primorja i Gorskoga kotara i do pojava izrazitije kolebljivosti i nevjerice u uspjeh pokrenute

---

[88] Usp. A. Tus, n. dj., str. 153; P. Frković: »Ledenički partizanski logor 'Bilo' 1941« — izdanje: svibanj 1977, str. 19. i 20.

[89] Usp. P. Frković, v. bilj. 88.

[90] Čini se realnim i pretpostavka da je ovakvo stanje moglo utjecati i na stav partijske organizacije u Triblju, koja je krajem listopada zaključila da se jedan njen član odazove pozivu u domobranstvo, mjesto da ode u partizansku jedinicu.

borbe, s tendencijom pasiviziranja vojnih jedinica ili čak njihova raspuštanja, ovaj se štab odmah po svom osnivanju suočio i s nizom nepredviđenih problema.[91] Zbog toga je i djelovanje članova ovoga štaba bilo usmjereno u pravcu pomaganja borbenim jedinicima i partijskim organizacijama u svladavanju navedenih nemalih problema.

Na vinodolskom području ovi problemi nisu poprimili izrazitije oblike, ali je trebalo voditi računa o tome da se u oštrijem obliku ni ne pojave, pa je teritorijalni štab usmjerivao borbene jedinice da i zbog toga pojačavaju vojno-operativnu djelatnost, ali i političku. Kako je stanje u borbenim jedinicama bilo u znatnoj mjeri ovisno o političkoj situaciji, prije svega u mjestima odakle su borci bili u njima (Bribir i Ledenice), a i obratno, pred partijsko rukovodstvo obiju jedinica postavilo se pitanje kako u toj situaciji reagirati ,imajući na umu da se približava zimsko razdoblje (snijeg), da je problem ishrane i boroca i naroda sve akutniji, da su represalije Talijana sve češće i brutalnije i da ustaške vlasti pripremaju mobiliziranje u domobranstvo još nekoliko godišta rezervista. Stanje je dakle bilo složeno i svako je rješenje zahtijevalo temeljita analiziranja svih činitelja i okolnosti o kojima je trebalo voditi računa.

Kao jedino ispravno zauzeto je stajalište da je u takvoj situaciji najbolje rješenje pojačanje političke i druge djelatnosti u pravcu mobiliziranja novih boraca u borbene jedinice. Zajedno s partijskim rukovodstvima u objema vinodolskim borbenim jedinicama sudjelovao je u rješavanju ovoga pitanja izravno i Toma Strizić kao član štaba tada već osnovanog Primorsko-Goranskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda (PGNOPO); on je, nakon što je i štab razmotrio ovo pitanje i zauzeo konkretno stajalište, bio bezrezervni pobornik gledišta da je omasvoljenje vinodolskih borbenih jedinica najbolji način za prevladavanje nastalih teškoća. U to je vrijeme bio u češćim dodirima s partijskim rukovodstvima i »bribirske« i »ledeničke« borbene jedinice koje su već koncem studenog pripremale mobiliziranje većeg broja novih boraca, prije svega iz bribirskog, ledeničkog i krmpotskog područja. Ta je mobilizacija provođena tokom cijelog prosinca kada su, uz puno sudjelovanje partijskih organizacija u Grižanima i Selcima, u borbenu jedinicu pristupili i neki mlađi mještani iz tih naselja, a i trojica iz Zagona. Tako su obje borbene jedinice u tom mjesecu narasle na ukupno preko 160 boraca, što je bila vrlo značajna potvrda pravilnog političkog djelovanja, a to je vrlo povoljno odjeknulo u cijelom Vinodolu. Budući da su u to vrijeme već bili sazreli uvjeti za masovniji priliv boraca i iz Krmpota i Zagona, djelovanje partijskih organizacija

---

[91] Te su pojave došle do izražaja na drežničkom području nakon 20. listopada kada su Talijani ponovo okupirali Drežnicu, a istovremeno i na delničkom području kada su Talijani napali partizanski logor. (Usp. »Gorski kotar u radničkom pokretu i NOB«, Rijeka 1974, str. 238—239. i 242. i dalje.) Na sušačkom je području nastupilo slično stanje nakon talijanskog napada na partizansku jedinicu na Tuhobiću 11. studenog 1941. (Usp. R. Butorović, n. dj., str. 99. i 100.)

pojačano je i na tim područjima, naročito partijske organizacije iz ledeničke borbene jedinice.

Time su pravilnim organizacijsko-političkim djelovanjem vinodolske borbene jedinice po svom sastavu postale u pravom smislu vinodolske jer je u njima bilo više boraca iz raznih vinodolskih mjesta. U procesu ostvarivanja ovoga zadatka (mobilizacija boraca) stvoreni su povoljni uvjeti i za osnivanje novih partijskih organizacija, tj. u Zagonu i Krmpotama. Tada su osnovane još po jedna partijska organizacija u Grižanima i u Crikvenici. Ideje NOB širile su se i prihvaćale vrlo brzo duž Vinodola, pa su i iz Drivenika, gdje nije postojala ni partijska ni bilo koja druga organizacija NOB, u borbenu jedinicu koncem 1941. pristupila i trojica Driveničana. I to je potvrda da su ideje NOB-e postupno prodirale u sva vinodolska mjesta-naselja na razne načine, dijelom i neistražene, pa prema tome i nedovoljno poznate.

U sveukupnoj organizacijsko-političkoj djelatnosti naročito je na bribirskom i ledeničkom području posebna pažnja obraćana aktivnom uključivanju omladine u NOB. S tim u vezi već je krajem kolovoza ili početkom rujna osnovana u Bribiru ilegalna omladinska organizacija nazvana »omladinska četa«, kojoj su na čelu bili omladinci, članovi KP i SKOJ-a. Četa je organizacijski izravno potpadala pod rukovodstvo borbene jedinice, pa kako su njeni pripadnici samostalno izvodili neke sabotaže (piljenje tt-stupova), a u nekim su akcijama sudjelovali zajedno s pripadnicima partizanske jedinice (napad na poštanski autobus npr.), to je zapravo bio specifičan oblik organizacijskog uključivanja ilegalnih aktivista svrstanih u vojnu formaciju, u sastav i djelovanje partizanske jedinice. Kao pripadnici borbene »omladinske čete« oni su 30. studenog položili i partizansku zakletvu.[91a]

Za daljnja istraživanja organizacijskih oblika djelovanja partijske organizacije na bribirsko-ledeničkom području važne su s tim u vezi i »upute« OK Karlovac od 12. studenog 1941, poslane »pročelnicima ćelija«, u kojima se uz ostalo navodi da na teritoriju gdje djeluju partizanski odredi, postoje dvije vrste partijskih ćelija, tj. »seoske ćelije i ćelije po partizanskim četama«. Opširno su obrazloženi zadaci obiju ćelija,[92] ali nismo naišli na podatke da su te upute razmatrane u partijskim organizacijama, ni u »bribirskoj« ni u »ledeničkoj« partijskoj organizaciji.

---

[91a] U primjedbama na rukopis ove rasprave, Blaž Kalafatić je prvi puta opisao neke detalje o tome kako je nastala ova »omladinska četa« u Bribiru. Naveo je ovo: »Omladinska četa u Bribiru je osnovana odlukom partijsko-političkog rukovodstva na Viševici, i za izvršenje tog zadatka sam ja bio zadužen. Prije nego sam pristupio ovom poslu, to smo pitanje Toma Strizić i ja temeljito razmotrili. Došavši u Bribir povezao sam se s omladincima i dogovorili smo se da se širi sastanak održi u špilji na području Klančaca. Na tom sam sastanku, dakle u jednoj prirodnoj špilji, u ime vojno-političkog rukovodstva s Viševice i uz prethodni dogovor s nekim omladincima 'imenovao' rukovodstvo omladinske čete, koje je imalo komandira, komesara, sekretara skojevske organizacije i još 5 omladinaca. Od njih 8, trojica su bili članovi KP, a ostali SKOJ-a.«

[92] Usp. »Zbornik dokumenata NOR«, Tom V, k. 2, d. 8.

Na drugom smo mjestu u tekstu napomenuli da je odnos OK za Hrvatsko primorje i PGNOPO te OK i »bribirske«, »ledeničke« i »sušačko-hreljinske« borbene jedinice posebno pitanje koje, strogo uzevši, izlazi iz okvira ovog razmatranja. O tome, uostalom, i nema dovoljno temeljitih podataka. Za ovo je razmatranje ipak korisno istaći da je Josip Đerđa, u ime OK KPH, u jesen 1941. poslao partijskoj organizaciji u borbenoj jedinici na Viševici kritičku pimjedbu u smislu da se nisu dovoljno angažirali u jačanju partijske organizacije. No za osvjetljavanje odnosa OK i borbene jedinice svakako je značajnije pismo koje je OK za Hrvatsko primorje poslao »ledeničkoj četi« 5. prosinca 1941, a iz kojega se može zaključiti da je između ove čete i OK tek tih dana uspostavljena izravna veza i da OK-u nije bilo dovoljno poznato organizacijsko stanje i način rješavanja vojno-formacijskih, operativnih i organizacijskih pitanja partizanskih jedinica. Na taj zaključak posebno upućuje toč. 4. pisma u kojoj OK upućuje rukovodstvo ledeničke borbene jedinice da izabere komandira, da »stvore« partijsku ćeliju i komesara »odreda«. U toč. 5. navodi se da se povežu s drugim odredima pa da će »dobiti upute i instruktore za vojne stvari«. Ova, tj. 5. točka zaključuje se time da će jedinica samo od OK dobivati upute za »sve polit. i slične stvari«. Uz to je OK u završnom stavku dao i neke upuje idejno-političkog značaja.[93]

U vrijeme kada je OK pisao ovo pismo, mnoga od navedenih pitanja rješavala su se u duhu i primjenom naredbi Vrhovnog štaba NOPO Jugoslavije. Tako je, među ostalim, u to vrijeme ova ledenička jedinica već bila vojno-formacijski organizirana, i to kao 2. četa I bataljona (»Marko Trbović«) PGNOPO. Komandir i komesar čete već su tada postavljani, a ne birani. Partijska jedinica u četi postojala je od njena osnutka, zapravo još iz vremena kada su vršene pripreme za osnivanje ledeničke borbene jedinice. To je tada (5. prosinca) bila četa, a ne odred, itd. Osim toga, za politički rad u četi bio je odgovoran i komesar čete koji je upute (naredbe) za rad dobivao i iz štaba bataljona (od komesara bataljona).

Štab PGNOPO je 11. prosinca odovorio OK-u na ovo pismo, osvrćući se na spomenuta i druga u pismu pokrenuta pitanja. Iz toga je odgovora za ovo razmatranje posebno značajan navod da je štab PGNOPO »odavno nastojao« da organizira ledenički «odred« i da je u tome uspio, te da štab ne osjeća rad OK... »nigdje na cijelom teritoriju nama dodijeljenom, a naročito ovih dana kada Partija postavlja i pred Vas i pred nas što širu mobilizaciju ljudstva u narodno-oslobodilačke partizanske odrede«.[94] To znači da u mobilizaciji boraca u bribirskom i ledeničkom području, o čemu smo prethodno pisali, OK nije sudjelovao.

U ovom je »sporu« intervenirao i CK KPH i Glavni štab NOPO Hrvatske, pa su i razilaženja ubrzo uklonjena. Bit će ipak potrebno

---

[93] Usp. isto, d. 41.
[94] Usp. isto, d. 52.

ovo pitanje šire istražiti i objasniti (odnos OK i partizanskih komandi) jer ono zadire, kako je i iz ovog primjera vidljivo, u neka izuzetno važna pitanja NOB u to doba, pogotovu na vinodolskom području gdje je OK tada imao svoje sjedište. Za ta su razmatranja značajne i upute CK KPH poslane 30. studenog GŠ NOPO Hrvatske, u kojima se (točka 6) objašnjavaju upravo odnosi partijskih rukovodstava i partizanskih štabova, pa se ističe i ovo: »Nikako se ne smije dopustiti da se sekretari OK Partije miješaju neposredno u poslove štaba. Samo Glavni štab nad njima ima vodstvo u svim pojedinostima«.[95]

Tako je i u zimskim mjesecima 1941/42. aktivnošću vinodolskih komunista nastupilo novo razdoblje masovnog uključivanja Vinodolaca u organiziranu djelatnost u NOB-i, a time i masovnije uključivanje u borbene jedinice, naročito s unutrašnjeg vinodolskog područja. Time su stvoreni i potrebni bitni preduvjeti za osnivanje novih borbenih jedinica, pa su već prvih mjeseci 1942. osnovane i posebne vojne jedinice (tada nazivane »logori«), tj. Grižansko-Belgradska, Krmpotska i Zagonsko-Novljanska.

Istovremeno su i konkretnije organizirani organi narodne vlasti, tj. narodnooslobodilački odbori (NOO) na području tada već potpuno slobodnih sela Gornjeg Zagona, gornjih ledeničkih i gornjih krmpotskih sela. Uskoro je, početkom svibnja, osnovan i tzv. driveničkí logor kao daljnji značajan činilac za širenje NOB u pravcu Sv. Jakova i Križišća.

Novonastalo stanje nosilo je u sebi i niz novih problema, organizacijskih, političkih i drugih. I ti su problemi s više ili manje uspjeha postepeno svladani, u čemu su početkom 1942. izravno sudjelovali i članovi OK KPH za Hrvatsko primorje, posebno Josip Đerđa, a od ožujka 1942. i Anka Berus kao delegat CK KPH za Hrvatsko primorje i Gorski kotar.

Tako su vinodolski komunisti u proljeću 1942. imali iza sebe niz postignutih uspjeha u radu koji su za razvitak NOB bili izuzetno važni. Time su bili u znatnoj mjeri ostvareni potrebni preduvjeti za daljnje širenje NOB u ovom kraju.

Tom su aktivnošću ojačane i partijske organizacije, pa je koncem zime 1941/42. u Vinodolu djelovalo 12 partijskih organizacija — ćelija, tj.: u Bribiru, Ledenicama, Krmpotama i Zagonima po jedna (to su bile ćelije kojih su članovi bili i borci u borbenim jedinicama i aktivisti »u pozadini«), također po jedna u Novom, Selcima i Triblju, a u Crikvenici i Grižanima po dvije. Nismo imali mogućnosti da utvrdimo koliko je u njima bilo članova KP, ali raspoloživi podaci upućuju na zaključak da ih je bilo oko 70.

Tada su potupuno sazreli uvjeti da se pristupi osnivanju kotarskih komiteta KPH za kotare Novi i Crikvenicu, pa su u proljeću 1942. i osnovani. Istovremeno su vršene i intenzivne pripreme za preseljenje sjedišta OK u šumsko područje sjeverno od Bribira, što je u lipnju 1942. i izvršeno. Ta pitanja izlaze, međutim, iz okvira ove teme.

---

[95] Usp. isto, d. 32.

Time se NOB u Vinodolu potpuno stopila u jedinstven, organizacijski čvrsto povezan povijesni proces, pa je to najbolja potvrda ispravnosti uvodno istaknute tvrdnje da je taj proces već od samog početka imao vinodolsko teritorijalno značenje, kod čega su vinodolski komunisti, kao subjektivni činilac, svojom pravilnom politikom, uz izravno sudjelovanje i OK KPH i teritorijalnog štaba, imali presudan utjecaj.

Kao sažetak ove rasprave, o razmatranim pitanjima moglo bi se zaključiti ovo:

1. Djelovanje vinodolskih komunista u razdoblju do travnja 1941, a od tada naročito, sadrži bitna revolucionarna obilježja koja su u osnovi bila rezultat pravilne primjene sveukupne politike KPJ.

Prema tome, ta se djelatnost i u danima pokretanja oružane borbe može, unatoč specifičnostima koje su tada došle do izražaja, pravilno objašnjavati i ocjenjivati samo uz preduvjet da je riječ o ostvarenju bitnih smjernica rukovodstva KPJ upravljenih na pokretanje revolucionarne, odnosno oslobodilačke borbe.

2. Vinodolski komunisti bili su jedina organizirana politička snaga voljna i spremna da u kritičnim trenucima naše nedavne prošlosti pokrene vinodolsko stanovništvo u oružanu, oslobodilačku, odnonso revolucionarnu borbu.

3. Shvaćanje biti pokrenute oružane borbe treba i u redovima vinodolskih komunista promatrati kao proces. U prvo su vrijeme, zbog nedovoljnih ili ne dovoljno jasnih partijskih uputa za shvaćanje ovoga bitnog pitanja, prevladala uvjerenja da je pokrenuta borba prije svega revolucionarna, dakle borba kojom će biti riješene nagomilane društveno-ekonomske suprotnosti. Postupno je to shvaćanje sve više evoluiralo u pravcu prihvaćanja i nacionalno-oslobodilačke komponente pokrenute borbe, da bi već u jesen 1941. ova shvaćanja bila potpuno usklađena sa stajalištima KPJ.

4. Shvativši ispravnost strategije KPJ da je za uspješno okončanje oružane borbe (revolucije) potrebno prije svega stvoriti oružanu (revolucionarnu) armiju, vinodolski su komunisti podredili tom zadatku svoju osnovnu djelatnost.

5. Djelatnost vinodolskih komunista 1941. treba promatrati kao kontinuirani povijesni proces, pri čemu njegovo bitno obilježje sadrži prerastanje priprema za otpor agresoru (do travnja) u pripreme za oružanu borbu (od travnja do srpnja) i pokretanje oružane borbe u srpnju. U razdoblju pokretanja oružane borbe (od srpnja dalje) vinodolski su komunisti imali najširu potporu naroda tako da je NOB već 1941. bila u snažnom razvitku jer se uz bribirsko i ledeničko u zimi 1941—42. u nju masovno uključuje i stanovništvo Grižana, Krmpota i Zagona, što je bio bitan preduvjet za uspješno organiziranje novih borbenih jedinica, a na oslobođenom ledeničkom, krmpotskom i zagonskom području i osnivanje NOO-a kao jedinih organa vlasti, i to nove, narodne, revolucionarne vlasti.

6. Jedan od osnovnih preduvjeta za uspjehe u pokretanju oružane borbe već 1941. bio je u tome što su vinodolski komunisti u svojoj dugogodišnjoj djelatnosti uvijek bili okrenuti narodu, zbog čega su napredne i revolucionarne ideje i sada (ljeto 1941) bile vrlo brzo prihvaćene.

7. U ostvarivanju partijske politike došla je do izražaja i činjenica da je masovno uključivanje naroda u NOB najlakše i najuspješnije provođeno osnivanjem ili omasovljavanjem brorbenih jedinica. Budući da ostvarivanje toga zadatka nije ovisilo samo o subjektivnim činiteljima (utjecaj partijske organizacije) nego ne manje i o objektivnim (brojnost okupacijskih jedinica, otežano kretanje u naselju i izvan njega, različit stupanj razvijenosti prometnica, konfiguracija tla gdje su locirana naselja, raštrkanosti naselja itd.), razumljivo je da intenzitet uključivanja stanovništva raznih naselja u NOB nije ni mogao biti svagdje jednak.

8. Unutarnja organizacijska struktura vinodolskih partijskih organizacija bila je tek djelomično prilagođena statutarnim odredbama KPJ. Nije to, međutim, bila ozbiljnija smetnja intenzivnom političkom i drugom djelovanju članova KP.

9. U procesu pokretanja i organiziranja oružane borbe vinodolski su komunisti u prvo vrijeme primjenjivali i neka specifična organizacijska rješenja, pa je iz toga proizašao i specifičan oblik rukovođenja NOB-om, tj. da partijsko-političko-vojno rukovodstvo borbene jedinice istovremeno dogovorno objedinjuje i usmjeruje sveukupnu djelatnost svih vinodolskih komunista. Takav je oblik proizašao s jedne strane kao posljedica nedostatka konkretnijih uputa za rješavanje i ovih pitanja, a s druge strane kao rezultat nastojanja da se rukovođenje prilagodi novonastaloj situaciji (okupacija, NDH), a uz to i zadacima za što djelotvornije organiziranje NOB. Važno je pri tome imati na umu da u to vrijeme (zapravo od 1937) u Vinodolu nije postojalo »službeno« kotarsko ili međukotarsko partijsko rukovodstvo, tj. komitet. Pri tome je došla do izražaja i samoinicijativnost pojedinih komunista u naseljenim mjestima u međusobnom dogovaranju ili u pomaganju pri izvršavanju zadataka NOB te u povezivanju s aktivistima izvan Vinodola.

10. NOB je već od pokretanja imala vinodolski teritorijalni značaj. Njeno je rukovodstvo težilo da organizacijski poveže djelatnost svih aktivista na čitavom vinodolskom području, prije svega izravnim rješavanjem raznih zadataka vezanih uz djelovanje borbene jedinice. Čini se da je upravo postojanje borbene jedinice bilo bitan preduvjet za uspješno ostvarivanje ovog zadatka, što je i potvrda spremnosti ne samo vinodolskih komunista nego i širih slojeva stanovništva da izravno ili posredno sudjeluju u oružanoj borbi.

11. Već u prvim danima pokretanja NOB-e vinodolski su komunisti uspostavili čvrste veze s komunistima, pokretačima NOB-e, u susjednom području Gorskoga kotara, što je za stvaranje borbenog oružanog bratstva sa srpskim narodom toga kraja imalo dalekosežne i vrlo značajne posljedice.

12. Pojave političkih zastranjivanja u shvaćanju platforme oružane borbe, sudjelovanje u oružanoj borbi samo u određenim oblicima, nedovoljna odlučnost u masovnijem mobiliziranju Vinodolaca za borbenu jedinicu, povremena nedovoljna operativna djelatnost borbene jedinice, pojava nevjerice u uspješno okončanje oružane borbe ,nepravilan odnos prema korisnosti diverzantskih akcija i druge slične pojave nisu mimoišle ni redove vinodolskih komunista. Bez obzira na uzroke to su zapravo zakonite pojave svih revolucionarnih procesa, pri čemu je vrlo teško lučiti značenje utjecaja subjektivnih činitelja od objektivnih. Ipak je potrebno naglasiti i to da u Vinodolu, osim tih, povremeno i u raznim sredinama više ili manje čestih pojava, spremnost za ustrajanje u NOB-i nije nikada došla u pitanje. I za taj su uspjeh zaslužne vinodolske partijske, skojevske i druge organizacije NOB-e, a naročito partijski rukovodni aktiv, ali samo uz uvjet ako ga (uspjeh) promatramo kroz pravilno ostvarivanje bitnih političkih i vojnih postavki KPJ.

13. U sveukupnoj djelatnosti su vinodolskim komunistima pružali pomoć i Josip Brnčić, Nikola Car-Crni, Josip Đerđa, Ivan Hariš (Ilija Gromovnik), Veljko Kovačević, Mate Kršul, Ivo Marinković, Rade Šupić i Ivo Vejvoda. Oni su kao partijski ili vojno-operativni rukovodioci dolazili u Vinodol ili ovdje duže boravili.[96]

---

[96] JOSIP BRNČIĆ je početkom srpnja došao iz Zagreba i nastanio se u Selcima te odmah uspostavio vezu s vinodolskim komunistima i zajedno s njima sudjelovao u pokretanju NOB sve do kraja kolovoza kada je napustio ovaj kraj. NIKOLA CAR-CRNI je, vrativši se iz Španjolske gdje je sudjelovao u španjolskom građanskom ratu, došao u kolovozu u Drežnicu, a 23. rujna na Viševicu. Od tada je, najprije kao borac, a uskoro i kao komandant bataljona »Matija Gubec« bio u vrlo čestom izravnom dodiru s vinodolskim partijskim aktivistima, djelujući u rješavanju raznih političkih i vojnih pitanja. JOSIP ĐERĐA je krajem srpnja došao iz Zagreba u Novi te je uskoro imenovan delegatom CK KPH za Hrvatsko primorje. U tom je svojstvu razvijao intenzivnu organizacijsku i propagandnu djelatnost. Početkom rujna 1941. sudjelovao je i u osnivanju novog OK KPH za Hrvatsko primorje. Istovremeno je osnovao i Agitprop toga OK te bio njegov rukovodilac. IVAN HARIŠ (ILIJA GROMOVNIK) je krajem kolovoza došao iz Drežnice na Viševicu gdje je poučavao vinodolske borce za izvođenje diverzija pa je zajedno s njima izvršio i prvu diverziju kod Fužina u noći 9/10. rujna 1941. VELJKO KOVAČEVIĆ je najprije kao komandant primorsko-goranskog teritorijalnog štaba, a nešto kasnije kao komandant Primorsko-goranskog partizanskog odreda, dakle — kao vojni starješina, vrlo često obilazio vinodolske borbene jedinice, usmjerujući ih na rješavanje organizacijskih, vojno-operativnih i drugih borbenih zadataka. MATE KRŠUL, rodom iz Selaca, nakon višegodišnjeg izbivanja vratio se u srpnju 1941. u Selca i kao komunist odmah se uključio u rad selačke partijske organizacije. Već u rujnu te godine postao je sekretar OK KPH za Hrvatsko primorje, pa je i u tom svojstvu (dakle i kao partijski rukovodilac) pomagao i usmjerivao u radu i vinodolske komuniste. IVO MARINKOVIĆ je kao član Operativnog rukovodstva OK KPH Karlovac obilazio 1941. i vinodolsko područje, usmjerujući komuniste na rješavanje partijskih zadataka u borbenoj jedinici i u naseljenim mjestima. RADE ŠUPIĆ je kao sekretar OK KPH za Hrvatsko primorje u prvoj polovici 1941. povremeno dolazio u Vinodol, pomažući vinodolskim komunistima u rješavanju aktualnih zadataka. IVO VEJVODA je kao komesar teritorijalnog štaba i kasnije štaba PGNOPO,

14. S obzirom na raspoloživu povijesnu dokumentaciju, bit će potrebno dublje istražiti utjecaj i djelovanje Operativnog rukovodstva iz Karlovca i CK KPH na razvitak NOB u Vinodolu 1941. Ta potreba proizlazi i iz razloga što je u rješavanju nekih tada aktualnih pitanja teško uskladiti djelovanje vinodolskih komunista sa stajališta u direktivnim pismima ili okružnicama. Na neke od tih dokumenata upozorili smo i u tekstu, ali su, osim njih, važni i drugi nespomenuti, naročito okružnice CK KPH br. 3 i br. 4, izdane krajem rujna i početkom prosinca 1941.

---

dakle u svojstvu vojno-političkog rukovodioca, češće obilazio vinodolske borbene jedinice, usmjerujući ih na rješavanje, prije svega, vojno-političkih, ali i drugih partijskih zadataka.

Izuzetno značenje pismenih uputa, partijske štampe i štampe NOB za usmjerivanje djelatnosti vinodolskih komunista tema je za posebnu obradu, pa se na to nećemo šire osvrtati.